

K26

2657-p

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

КАРПЕНКО Олена Георгіївна

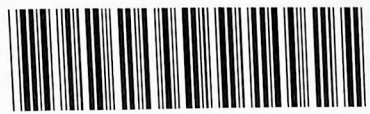
УДК 378.4.016:36(043)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

НБ НПУ

100207790

Київ – 2008

5748
БІБЛІОТЕКА
НПУ імені М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
Харченко Сергій Якович,
Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка, проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гусак Петро Миколайович,
Волинський державний університет імені Лесі Українки, завідувач кафедри соціальної педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор
Лузік Ельвіра Василівна,
Національний авіаційний університет, завідувач кафедри педагогіки та психології професійної освіти;

доктор філософських наук, професор
Мигович Іван Іванович, Ужгородський національний університет, професор кафедри соціальної роботи.

Захист відбудеться "22" травня 2008 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "___" квітня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Д.Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В умовах динамічних процесів розпаду єдиного соціального, економічного і геополітичного простору та поступового оновлення суспільства постала потреба реконструкції старої і створення нової системи захисту населення, пошуків нових підходів до становлення соціальної роботи. В сучасних умовах принциповою особливістю соціальної роботи як професії є її універсальний характер, оскільки її змістовий та інструментальний аспекти акумулюють у собі елементи суміжних професійних галузей (педагогіки, соціології, психології тощо). Водночас вона виступає важливим елементом реалізації соціальної політики держави, забезпечуючи її життєвість і ефективність. Ці положення й обумовили появу нової професії – "соціальний працівник".

Виступаючи ключовою постаттю новоствореної в Україні соціальної системи, він як виконавець, управлінець, організатор процесу соціального захисту і підтримки людей, є носієм і суб'єктом загальної та професійної культури. Це, у свою чергу, обумовило необхідність вирішувати проблему професійної освіти працівників соціальної сфери.

Соціальна робота, як специфічний вид професійної діяльності, вперше в Україні узаконена нормативними документами у ХХ–ХХІ ст., серед яких на особливу увагу заслуговують Закони України „Про соціальні послуги”, „Про соціальну роботу”, „Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”, „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”. Після того, як у практику і в навчальні заклади була введена спеціальність „Соціальна робота” (наказ Держосвіти СРСР від 7 серпня 1991 р. №376), посилювався активний інтерес соціологів, філософів, педагогів і психологів, правознавців і медиків до проблем соціальної роботи, соціального захисту, соціальних послуг і підтримки соціальних груп і громад, які цього потребують. Все це зумовило необхідність розширення і створення нових державних і недержавних соціальних інститутів, активізації діяльності соціальних служб і різнопрофільних соціальних закладів. Водночас даний процес посилював увагу до питань професійної підготовки кваліфікованих спеціалістів – соціальних працівників, які мали забезпечити успішну діяльність соціальних інститутів та надавати допомогу різним категоріям населення на професійному рівні.

Професійна підготовка кадрів – спеціалістів різних галузей – у будь-якій країні є надзвичайно важливим завданням держави. Його розв'язання набуває своєї гостроти залежно від того, наскільки близько стоять ті чи інші спеціалісти до сфери життєдіяльності суспільства. Це, безумовно, довгий і тривалий процес, а його основи мають закладатися вже у вищому навчальному закладі.

На сьогодні у монографіях, дисертаційних дослідженнях та інших наукових працях з проблем соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології значною мірою висвітлені: теоретико-методологічні аспекти соціальної роботи як наукової теорії, навчальної дисципліни і професійної діяльності: В.Андрюшенко,

В.Бочарова, Л.Гуслякова, І.Зверева, І.Зимня, А.Капська, І.Козубовська, С.Холостова, О.Яременко; окремі наукові засади соціальної роботи розкриваються у працях Б.Вульфова, Л.Димитрової, І.Зверевої, І.Миговича, А.Мудрика, О.Петровського, Б.Шапіро; вітчизняний та зарубіжний практичний досвід соціальної роботи висвітлений у працях І.Андрєєва, Р.Вайноли, О.Іванової, Г.Лактіонової, О.Оржеховської, І.Пеши, М.Фірсова; деякі аспекти становлення соціального працівника як професіонала розкриті у наукових дослідженнях В.Бочарової, Н.Клименко, А.Ляшенко, В.Плашова, В.Поліщук, В.Сластьоніна, Н.Шмельової; обґрунтовані концепції соціальної роботи у різних сферах життєдіяльності індивіда (С.Архипова, З.Борисенко, Н.Гайдук, І.Козубовська, В.Синьов); визначений основний зміст і розроблені основні напрями соціальної роботи в Україні (В.Бех, А.Капська, І.Лернер, М.Лукашевич, І.Мигович, О.Песоцька, В.Поліщук, Т.Семигіна); обґрунтована природа дослідницьких процесів, необхідних для оптимального вибору методик навчання соціальних працівників (Г.Мещанова, В.Семиченко, С.Харченко); виявлені окремі компоненти соціально-педагогічної діяльності у соціальній сфері (Л.Міщик, Н.Кузьміна, О.Пономаренко); виокремлена готовність до розв'язання соціальних завдань у процесі навчання: Н.Абашкіна, Г.Бурлака, І.Грига, С.Косянчук, В.Левічева; розроблені і впроваджені методики роботи з різними категоріями населення і в різних соціумах (О.Вакуленко, О.Карпухін, А.Капська, Н.Комарова, І.Трубавіна); окреслені деякі аспекти професійної підготовки соціального працівника (Л.Долинська, Д.Годлевська, К.Максимова, В.Нор, В.Орленко, О.Шевчук, К.Якубенко).

Однак ґрунтовний аналіз наукових праць і емпіричних матеріалів дозволяє констатувати відсутність системного теоретико-методичного і науково-технологічного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до практичної роботи. При цьому педагогічний досвід показує, що навчально-виховний процес в умовах університетської освіти сьогодні має вже чимало можливостей для розв'язання означених проблем. Однак ці можливості у вищому педагогічному навчальному закладі використовуються ще не на повну потужність, про що свідчить низка суперечностей між:

- об'єктивними потребами суспільства у професійно компетентних соціальних працівниках, унікальністю вимог до їхньої діяльності та мірою наукової розробки проблеми формування професійної компетентності;

- існуючою у практиці університету уніфікованою усталеною системою підготовки соціального працівника та особистісно орієнтованим характером соціальної роботи з різними об'єктами;

- потребами суспільства й індивіда в кардинальному переході від інформаційно-проективного методу навчання до діяльнісного, функціонально-цільового підходу і реальною готовністю до практичної соціальної роботи в соціальній сфері;

- традиційною системою викладання психолого-педагогічних дисциплін і фахових методик у відриві їх один від одного і необхідністю реалізації інтегративних зв'язків між ними з метою посилення ефективності навчання;

– усвідомленням студентами необхідності і значущості розвитку професійної компетентності і недостатнім досвідом та рівнем сформованості у них практичних навичок у сфері соціальної роботи.

Усунення зазначених суперечностей вимагає переосмислення теоретико-методологічних засад та концептуально-методичних підходів до підготовки сучасного соціального працівника, формування його професіоналізму відповідно до вимог особистісно орієнтованої парадигми вищої професійної освіти.

Виявлена соціальна значущість проблеми підготовки соціального працівника, недостатній рівень її наукової розробки та невизначеність шляхів розв'язання виявлених суперечностей системи професійного навчання студентів в умовах вищої школи обумовили вибір теми дослідження: **"Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти"**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом наукових досліджень Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за напрямом "Теорія і технологія навчання та виховання в системі освіти". Нами розроблені складові Державного галузевого стандарту (освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), освітньо-професійна програма (ОПП), навчальний план підготовки соціального працівника освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр"), навчально-методичний комплекс спеціальності "Соціальна робота" (навчально-методичні посібники, навчальні та модульні програми, методичні рекомендації до написання курсових та магістерських робіт, рейтингова система оцінювання).

Тема дисертації затверджена Вченою радою університету НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 14 від 24 червня 2004 року) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 5 від 30 травня 2006 року).

Метою дослідження є: формування професійної готовності студентів до соціальної роботи як основного інтегративного феномена у процесі професійної підготовки на основі окреслених концептуально-методологічних підходів, створення моделей професійної діяльності соціального працівника і підготовки студентів до соціальної роботи за умови повноцінного науково-методичного й організаційно-технологічного забезпечення даного процесу.

Відповідно до мети дослідження визначені його основні **завдання**:

1. Розкрити й обґрунтувати сукупність концепцій і положень, що становлять теоретико-методологічну основу вирішення проблеми професійної підготовки соціального працівника в умовах розвитку сучасної освіти в Україні.
2. Виявити особливості професійної підготовки соціальних працівників як психолого-педагогічної складової професійної педагогіки.
3. Розкрити сутність, зміст і структуру соціальної роботи та розробити модель соціального працівника і його професійної діяльності.

4. Визначити базові компоненти професійної компетентності майбутнього соціального працівника та виявити критерії і показники рівнів його готовності до професійної діяльності.

5. Розробити і теоретично обґрунтувати модель підготовки студентів до професійної діяльності у соціальній сфері.

6. Обґрунтувати й експериментально довести ефективність соціально-педагогічних умов (теоретичне, науково-методичне й організаційно-технологічне забезпечення навчального процесу) у підготовці студентів до професійної діяльності у соціальній сфері.

7. Розробити, апробувати та впровадити методичний інструментарій і сформулювати наукові рекомендації щодо вдосконалення соціальної освіти студентів — майбутніх соціальних працівників.

Об'єкт дослідження — процес підготовки студентів вищих навчальних закладів до професійної діяльності у соціальній сфері.

Предмет дослідження — змістове, науково-методичне та організаційно-технологічне забезпечення професійної підготовки майбутнього соціального працівника.

Концепція дослідження. Основні принципи підходи нашого дослідження випливають із сучасних теорій про організацію професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Теоретико-методологічні аспекти дослідження вказують на поетапний розвиток вироблених суспільно і професійно значущих пріоритетів при осмисленні сутності й технологічних особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери і розкритті наукових підходів до вивчення даного процесу; вони базуються на комплексному використанні сучасних наукових підходів, які дозволяють виробити цілісні й переконливі уявлення про професійну підготовку соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу як про процес і результат соціальної освіти; розширюють визначення його понятійної системи, сприяють з'ясуванню статусу і професіоналізму соціального працівника як суб'єкта соціальної сфери та змісту, структури і педагогічного управління процесом його професійного становлення. Розглядаючи ці твердження як концептуальні, ми можемо говорити, що наше дослідження ґрунтується на виявленні феноменології професійної освіти та її педагогічних можливостей у процесі підготовки студентів до професійної соціальної роботи, розробці структурно-функціональної моделі, її організації в єдності цільових, змістових, технологічних, методичних та організаційних складових. Практична реалізація науково-методичного і технологічного забезпечення професійної підготовки майбутнього соціального працівника у процесі багатоступеневої фахової підготовки обумовлює поетапність та варіативність опанування майбутніми соціальними працівниками навчальних дисциплін професійного спрямування та необхідність вдосконалення програмно-методичного забезпечення процесу на основі вихідних положень Болонської системи. Це дозволяє збагатити, модернізувати зміст соціально-освітніх процесів, удосконалити освітні технології підготовки сучасного соціального працівника.

Провідні положення та ідеї концепції відображені у **гіпотезі дослідження**: професійне становлення майбутнього соціального працівника за освітньо-кваліфікаційними рівнями "бакалавр", "магістр" здійснюватиметься більш успішно, якщо буде:

- розкрито соціокультурний детермінований характер освітнього процесу, що має усунути глибокі зміни у свідомості і соціально-професійній позиції студента шляхом конкретизації його багатоаспектних зв'язків у системах „людина — людина”, „людина — спільнота”, „людина — суспільство”;
- забезпечена реалізація об'єктивних потреб суспільства і здійснено системно-функціональне обґрунтовано змісту і структури особистості соціального працівника та створено умови для його функціонування у сфері професійної діяльності;
- забезпечена дія науково обґрунтованої структурно-функціональної моделі, яка представляє собою єдність функціонального, змістового, операційного компонентів та враховано особистісні компоненти у навчанні студентів;
- здійснено стимулювання внутрішньої готовності студентів до практичної діяльності у соціальній сфері на основі посилення світоглядної, мотиваційно-ціннісної та операційної їх позиції у навчальній діяльності;
- виявлено педагогічні і психологічні особливості професіоналізму як ядра особистості соціального працівника та їх реалізація при ефективній взаємодії соціально-педагогічних, науково-методичних та організаційно-технологічних складових.

Методологічною основою дослідження є соціосистемний, структурно-діяльнісний і синергетичний методологічні підходи; базові принципи теорії пізнання: об'єктивність, науковість, історизм, комплексний підхід до вивчення явищ соціальної дійсності; діалектична теорія про взаємозв'язок, взаємообумовленість індивідуального та соціального; теорія систем; міждисциплінарний підхід, який зумовлює необхідність використання теоретичних положень інших гуманітарних наук – соціології, психології, етнографії, права, соціальної роботи тощо.

Нормативно-правову базу дослідження складають фундаментальні засади державної освітньої та соціальної політики, які регулюються законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про соціальну роботу”, “Про соціальні послуги”, положеннями, задекларованими Національною доктриною розвитку освіти в Україні, Державною програмою “Освіта” (“Україна XXI століття”).

Теоретичну основу дослідження становлять положення наукових теорій і концепцій про: поліпарадигмальні ідеї філософії, соціології, психології і педагогіки щодо становлення особистості взагалі і спеціаліста соціальної сфери зокрема та його саморозвитку при взаємодії з соціальним середовищем (А.Асмолов, Г.Батіщев, В.Бех, В.Бочарова, Л.Гуслякова, І.Зимня, І.Зязюн, І.Курляк, В.Литвинович, Б.Ломов, М.Лукашевич, Т.Семигіна, О.Холостова, Н.Шмельова та ін.); психолого-педагогічні концепції професійної соціальної освіти (Б.Вульф, М.Євтух, Г.Легенський, І.Мигович, А.Мудрик, В.Сластьонін, З.Фалинська, С.Харченко та ін.); соціальне середовище і його роль у розвитку особистості (А.Анохін, З.Борисенко, І.Бех, П.Кліщ, В.Кремень, О.Кузьменко, В.Малахов,

В.Сухомлинський, С.Шацький та ін.); наукові дослідження, присвячені психологічному, соціальному і соціально-педагогічному супроводу людей різних категорій, що потребують допомоги (В.Антонова, С.Архипова, Л.Волинець, Л.Гриценюк, І.Іванова, І.Козубовська, Г.Лактіонова, І.Пеша, С.Толстоухова та ін.); праці, що розкривають сутність характеристики діяльності спеціаліста за різними напрямками у соціальній сфері (О.Безпалько, Р.Вайнола, В.Гордієнко, Л.Димитрова, В.Жмир, І.Зверева, А.Капська, Л.Міщик, О.Песоцька, В.Петрович, В.Поліщук, Л.Седіна, В.Шаповалов та ін.).

На різних етапах наукового пошуку були використані такі методи дослідження: 1) *теоретичного аналізу* (історіографічний, порівняльний, ретроспективний) з метою виявлення й обґрунтування концепцій розвитку і становлення соціальної роботи як наукового напрямку та розкриття її основних практичних аспектів і структури діяльності соціального працівника; 2) *прогностичні* (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик, моделювання) з метою обґрунтування моделі професійної діяльності соціального працівника і розробки моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери; 3) *обсерваційні* (пряме й опосередковане спостереження, включене, довготривале фіксоване спостереження) з метою виявлення особливостей діяльності фахівців соціальної роботи в різних ситуаціях; 4) *діагностичні* (рейтинг, бесіди, інтерв'ювання, тестування) сприяють пошуку і розробці шляхів професійно-орієнтованого навчання з урахуванням розвитку ініціативності, гнучкості і позитивної мотивації кожного студента; 5) *педагогічного експерименту* для виявлення і розкриття змісту оптимальних методик і технологій навчання майбутніх соціальних працівників; 6) *математичної обробки матеріалів* з метою доведення достовірності і педагогічної доцільності впровадження розроблених моделей навчання, підтвердження динаміки позитивного розвитку професійної компетентності та готовності студентів до професійної діяльності.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Черкаському національному університеті імені Б.Хмельницького, Чернігівському державному педагогічному університеті імені Т.Г.Шевченка; соціальних службах і соціальних закладах для дітей, сім'ї та молоді м. Києва (Печерський, Голосіївський, Святошинський, Оболонський райони), центрах соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді (м. Харків, м. Тернопіль, м. Черкаси). Дослідженням були охоплені слухачі курсів (соціальні працівники) перепідготовки на базі Інституту соціальної роботи та управління – 90 осіб, соціальні працівники м. Києва – 28 осіб. Загальна кількість студентів, включених на різних етапах в експериментальну роботу, становить 1132 особи.

Наукова новизна і теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що:

– *вперше* розроблена концепція підготовки студентів до соціальної роботи в умовах педагогічної освіти; *розкриті* сутність і структурно-рівневі характеристики соціальної роботи як професійної діяльності (суб'єкт, об'єкт, предмет і методи); *побудована модель професійної діяльності та модель особистості соціального*

працівника, визначена їх сутність, структурні компоненти (соціокультурний, професійно-особистісний і професійно-діяльнісний) і *розроблені критерії та рівні професійної готовності згідно з вимогами Державного галузевого стандарту спеціальності „Соціальна робота“; розроблена авторська структурно-функціональна модель підготовки студентів до професійної діяльності у соціальній сфері, яка має десять складових, що відображають логіку і цілі навчання студентів; створений комплекс науково-методичного забезпечення* (розроблено Державний галузевий стандарт спеціальності "Соціальна робота", адекватний пакет навчальних програм, навчальні посібники, методичні рекомендації) як оптимальна педагогічна умова для здійснення успішної підготовки студентів до професійної діяльності у соціальній сфері;

– *уточнено* понятійний апарат, що описує змістову й організаційно-технологічну діяльність по формуванню професіоналізму студента, зокрема, що стосується понять „соціальна робота“, „соціальна освіта“, „готовність студента до соціальної роботи“, „суб’єкт соціальної роботи“; *обґрунтована і доповнена* сукупність соціально-педагогічних складових, що забезпечують ефективність професійної підготовки студентів до соціальної роботи (психологізація навчального процесу, створення комфортного освітнього середовища, посилення мотиваційного аспекту в практичній діяльності, здійснення науково-методичного, організаційно-технологічного забезпечення);

– *подальшого розвитку* набули: теоретико-методологічні засади професіоналізації навчального процесу підготовки соціального працівника як суб’єкта практичної діяльності на основі різних концептуальних підходів – культурно-цивілізаційного, соціокультурного, системного, особистісно-діялісного, соціально-педагогічного; положення про технології навчання у вищій школі (професійно-орієнтовані, інформаційно-рефлексивні, професійно-практичні, професійно-розвивальні) як структурні компоненти професійної підготовки до соціальної роботи.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у тому, що отримані результати у процесі професійно-орієнтованої підготовки соціального працівника слугують базовим теоретичним підґрунтям для вдосконалення змісту особистісних, професійних і кваліфікаційних характеристик майбутнього фахівця, який має працювати у різних умовах, у різному соціумі та з різними клієнтами.

Розроблені та впроваджені:

– освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) і освітньо-професійна програма (ОПП) Державного галузевого стандарту спеціальності "Соціальна робота";

– комплект навчально-методичних матеріалів, до якого увійшли навчальні плани для освітніх-кваліфікаційних рівнів "бакалавр", "магістр", модульні програми до навчальних курсів: „Історія соціальної роботи“, „Теорія соціальної роботи“, „Соціальна робота в Україні“, „Документознавство“, „Соціальна робота у сфері зайнятості населення“;

– навчально-методичні посібники для соціальних працівників-практиків та для слухачів курсів перепідготовки: „Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки”, „Формування здорового способу життя молоді”, „Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями”, „Професійне становлення соціального працівника” та ін.;

– методичні рекомендації для студентів та викладачів ВНЗ – „Організація практики студентів зі спеціальності „Соціальна робота”, „Написання та оформлення курсових (дипломних, магістерських робіт для студентів)”.

Матеріали дослідження покладено в основу науково-методичного забезпечення та організації у вищих навчальних закладах процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з різними категоріями населення.

Отримані теоретичні висновки та результати дослідження можуть бути використані при укладанні навчальних програм з окремих дисциплін означеної спеціальності, розробці лекційних курсів і практичних занять з теорії та технології соціальної роботи, у підготовці студентами магістерських робіт, а також при написанні підручників і методичних посібників з проблем соціальної освіти.

Впровадження результатів дослідження. Положення, висновки й рекомендації, сформовані на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, впроваджено у процесі розробки нормативних документів щодо підготовки Державного галузевого стандарту спеціальності "Соціальна робота" (довідка Інституту соціальних технологій і змісту освіти МОН України №14/18–99 від 25.01.2008 р.) в систему професійної підготовки соціальних працівників у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (довідка №123/2 від 29.09.2007 р.), Черкаському національному університеті імені Б.Хмельницького (довідка №147/03 від 19.04.2007 р.), Запорізькому національному університеті (довідка №124-04 від 23.08.2006 р.), Луганському національному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка (довідка №1/797 від 26.04.2007 р.), Чернігівському державному педагогічному університеті імені Тараса Шевченка (довідка №04-11 від 13.06.2006 р.), Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (довідка № 729-40/03 від 29.09.2006 р.).

Особистий внесок автора полягає: в обґрунтуванні концепції Державного галузевого стандарту та розробці змісту ОКХ і ОПП підготовки соціального працівника (під керів. проф. В.Беха); висвітленні підходів до організації соціальної роботи з дітьми в оздоровчих таборах (колективна робота за ред. О.Яременка); у з'ясуванні основних принципів і закономірностей соціального захисту дітей у посібнику "Соціальна підтримка дітей в історичному контексті" (у співавторстві з Т.Янченко); у розкритті особливостей соціокультурної реальності як чинника духовного розвитку дітей у монографії "Духовні потреби дітей України" (за ред. Ж.Петрочко); розробці концептуального бачення і розкритті принципів функціонування центрів у посібнику "Робота з дитиною у прийомній сім'ї" (за ред. А.Капської); виявленні комунікативних професійно значущих якостей соціального працівника у навчально-методичному

посібнику "Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом" (авт. кол. Капська А.Й., Волинська Л.В., Филипчук В.С.); в обґрунтованні типової технології соціальної роботи у навчально-методичному посібнику "Технології роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді" (авт. кол. Толстоухова С.В., О.О.Яременко, О.В.Вакуленко та ін.) тощо.

Протягом усього періоду дослідження (2001–2007 рр.) автор особисто брала участь у розробці, апробації та практичній реалізації основних положень і рекомендацій, здійснюючи адміністративно-організаційну (декан денного відділення Інституту соціальних наук та міжнародних відносин МАУП), навчально-методичну та викладацьку діяльність (доцент і завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження знайшли відображення в монографіях: „Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти”, „Соціальна підтримка дітей на Україні в історичному контексті”, „Професійна підготовка соціальних працівників в умовах вищої освіти”, Державному галузевому стандарті спеціальності „Соціальна робота”; навчально-методичному комплексі "Соціальна робота"; навчальних посібниках: „Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки”, „Формування здорового способу життя молоді”, „Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями”, „Професійне становлення соціального працівника”, програмах, окремих статтях, а також у доповідях і виступах на наукових і науково-практичних конференціях: *Міжнародних* – до 170-річчя НПУ імені М.П.Драгоманова. „Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття” (Київ, 2005 р.), Міжнародний конгрес IV Слов’янські педагогічні читання „Розвиток особистості в полікультурному просторі” (Черкаси, 2005 р.), „Формування духовно-моральних цінностей та професійного становлення молоді в сучасних соціокультурних умовах” (Вінниця, 2005 р.), "Альянс наук: учений – ученому" (Дніпропетровськ, 2005 р.), „Формування ЗСЖ молоді: досвід та перспективи” (Київ, 2005 р.), „Szkola i nauczyciel w zmieniającym się społeczeństwie ” (Краків, 2006 р.), „Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика” (Черкаси, 2006 р.), „Вища школа і суспільство” (Київ, 2006 р.), Другі міжнародні Драгоманівські читання (Київ, 2006 р.); „Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті” (Київ, 2007 р.), *Всеукраїнських* – „Вища освіти України у національному і глобальному вимірах” (Київ, 2004 р.), „Педагогічна освіта України: національні традиції та європейські інновації” (Київ, 2005 р.), „Духовна культура як домінанта українського життєтворення” (Київ, 2005 р.) „Підготовка соціальних працівників до формування здорового способу життя дітей та молоді” (Черкаси, 2006 р.), „Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці” (Черкаси, 2006 р.), „Соціально-педагогічна робота з сім’ями, які перебувають у кризовому стані” (Черкаси, 2007 р.), „Вища школа України: поступ у майбутнє” (Черкаси, 2007 р.), „Актуальні проблеми соціальної педагогіки” (Чернівці, 2007 р.).

Результати дисертаційного дослідження обговорювалися на щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, семінарах Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді (2003-2007 рр.).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему „Соціальне становлення особистості підлітків в тимчасових об'єднаннях за інтересами” зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищена в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова у 1999 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлені у 69 наукових працях, з яких 54 одноосібні. Серед них: 3 монографії (1 одноосібна), 14 навчально-методичних посібників (5 з грифом МОН України, 4 одноосібні), 4 методичних рекомендації (2 одноосібні), 32 одноосібних статті у фахових виданнях, затверджених у переліку ВАК України, 5 модульних навчальних програм, 10 матеріалів доповідей на конференціях та нормативні документи для вищої школи (ОПП і ОКХ освітньо-кваліфікаційного рівня "бакалавр" спеціальності "Соціальна робота").

Загальний обсяг особистого доробку становить 129,2 друкованих аркушів.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного із них, загальних висновків, списку використаних джерел (681 найменування, з них 23 іноземними мовами) та додатків. Робота вміщує 22 таблиці і 26 рисунків на 26,5 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 546 сторінок тексту, з них 443 сторінки основного тексту, додатки вміщено на 39 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об'єкт, предмет і мету, викладено основні положення концепції та сформульовано гіпотезу дослідження, визначено методологічні засади, методи та етапи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне й практичне значення, особистий внесок здобувача в працях, опублікованих у співавторстві, відображено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

Перший розділі *«Теоретико-методологічні аспекти дослідження проблеми підготовки майбутнього соціального працівника»* присвячений теоретичному аналізу основних наукових концептуальних підходів щодо розгортання процесу професійної підготовки студентів педагогічних університетів до соціальної роботи; обґрунтовуються вплив соціально-економічних умов на розвиток соціальної роботи і пошуки шляхів та ефективних умов підготовки майбутнього соціального працівника; розкриті генеза розвитку професії "соціальна робота", зміст, напрями і структура соціальної роботи.

Відкриття у 1991 році спеціальності „Соціальна робота” сприяло тому, що в Україні почалося активне вивчення зарубіжних теорій соціальної роботи,

вітчизняної практичної діяльності та умов підготовки професіоналів даного напрямку. У цьому плані значний внесок зробили вітчизняні вчені різних напрямків освіти: В.Андрущенко, В.Бех, М.Свтух, І.Зязюн, А.Капська, М.Лукашевич, І.Мигович, Л.Мищик, Н.Ничкало та ін. Водночас спостерігається помітний процес трансформації результатів досліджень зарубіжних педагогів і вчених зокрема: В.Бочарової, В.Литвиновича, А.Мудрика, В.Сластьоніна, Є.Холостової, Б.Шапіро, що загалом сприяло розширенню наукових знань в галузі теорії і практики професіоналізації процесу підготовки майбутніх соціальних працівників.

У результаті застосування історико-ретроспективного методу в розділі здійснено розкриття змісту низки категорій, які відображають різні аспекти соціальної роботи: *предмета, об'єкта, принципів і методів, структури*. Розкриваючи зміст і структуру соціальної роботи, ми зробили акцент на тому, що вона є самостійним багатогранним видом діяльності, і розглядаємо діяльність фахівців соціальної роботи як інтеграцію конкретних процедур і операцій: *соціальна* (за цілями, завданнями, змістом), *психолого-педагогічна* (за формою), *організаторська* (за функціями), *професійна* (за зв'язками і впливом на об'єкт). Це дозволило говорити про наявність *структури діяльності*, яка є досить складною і багатокомпонентною.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що для кожної професії притаманні як спільні, так і специфічні ознаки. Особливості професійних цінностей обумовлені роллю і статусом професії в житті суспільства і окремої людини, тому було доцільним визначення й уточнення *предмета соціальної роботи*. Ми розкривасмо це поняття як *сприяння становленню і реалізації сил індивідуальної і соціальної суб'єктності людини, а також виявлення й актуалізація життєвих сил та способів їх ефективного функціонування і відновлення*.

У ході дослідження визначено, що *у широкому розумінні соціальна робота* — це вплив громадськості, професіоналів, індивідів на соціальне облаштування суспільства завдяки формуванню і реалізації державної соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для життєдіяльності кожної людини, її сім'ї, громади; *у більш вузькому, соціальна робота* — це професійна діяльність, що здійснюється професійно підготовленими спеціалістами та їхніми помічниками і спрямована на надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї чи групі осіб, які потрапили у скрутну для них ситуацію, шляхом інформування, консультування, безпосередньої натуральної і фінансової допомоги, соціальної реадaptaції, догляду та обслуговування хворих і самотніх, надання психологічної і педагогічної підтримки та орієнтація тих, хто потребує допомоги, на власну активність у розв'язанні складних проблем.

Наукові дослідження і практика дозволили з'ясувати, що соціальна робота має своєрідний *об'єкт* — це процес зв'язків, взаємодій, взаємовпливів механізмів, способів і засобів регуляції поведінки соціальних груп та особистостей, що сприяють реалізації їхніх життєвих сил і соціальної суб'єктності, а також характер співвіднесеності життєвих сил індивіда і групи та засобів забезпечення їх реалізації в різних соціальних ситуаціях. Об'єктом *на соціальному рівні*

виступає суспільство як відносно стійке об'єднання людей, *на рівні соціально-середовищному* – соціальна сфера суспільства, мікросередовище, колективи людей, *на індивідуальному рівні* – окрема людина залежно від її потреб та інтересів.

Виходячи із результатів наукових узагальнень та спираючись на праці науковців (В.Андрущенко, В.Беха, М.Лукашевича, І.Миговича, А.Мудрика та ін.), у дослідженні окреслені основні *закономірності соціальної роботи*, які проявляються під час взаємодії об'єкта і суб'єкта та обумовлюють характер і спрямованість їх впливу на розвиток конкретних соціальних явищ та відносин, що дозволило уточнити *принципи* соціальної роботи, які мають системний характер і поділяються на групи: загальнонаукові (соціально-політичні, організаційні, соціально-психолого-педагогічні, соціально-політичні, психолого-педагогічні, організаційні та специфічні) та специфічні (гуманізму, незалежності, клієнтоцентризму, опори на особистість, толерантності, конфіденційності та максимізації).

Визначені принципи обумовили технологічний рівень методичного забезпечення соціальної роботи, а вони, у свою чергу, потребували окреслення *методів соціальної роботи*, які ми сприймаємо як способи, сукупність прийомів і операцій (В.Василькова, Х.Гадамер, І.Зимня, А.Козлов та ін.). Враховуючи приналежність і співвіднесеність з різними галузями наук, їх можна поділити на: економічні, правові, політичні, соціологічні, медико-соціальні, управлінські тощо. При цьому метод у соціальній роботі виконує подвійну роль, оскільки він виступає як спосіб, шлях пізнання і застосування знань, що дозволяє стверджувати: *під методом соціальної роботи* ми мали на увазі спосіб організації соціальної роботи, що сприяє досягненню оптимального результату і забезпечує позитивні зрушення в розвитку об'єкта (суб'єкта) соціальної діяльності.

Нами встановлено, що *суб'єктом* організації соціальної допомоги є *соціальний працівник*, який виступає як центральна постать професійної діяльності у соціальній сфері. Він характеризується соціальною спрямованістю на професійну діяльність у мікро- і макросоціумах і проявом якісної своєрідності особистісних ознак (внутрішніх і зовнішніх), які проявляються у здатності видозмінювати процеси соціальної і особистісної взаємодії, чим забезпечується продуктивна результативність у соціальній роботі стосовно конкретного об'єкта. При цьому він як суб'єкт допомагає людям моделювати їхнє життя і сприяє створенню соціально-психологічних умов для представників різних соціальних груп суспільства щодо реалізації їхніх особистісних потреб та інтересів.

Другий розділ *«Професійна підготовка студентів до соціальної роботи – педагогічна і психологічна проблема»* присвячений проблемам формування професіоналізму в освітній системі з теоретичним обґрунтуванням його психолого-педагогічної складової у взаємодії із соціосередовищем. На теоретичному рівні розкриті особливості використання психолого-педагогічної і технологічної структури навчання студентів, які ми врахували при моделюванні процесу підготовки майбутнього соціального працівника і його становлення в

конкретному соціокультурному середовищі; вмотивована необхідність психологічного забезпечення розвитку особистості соціального працівника та його підготовки в умовах вищої педагогічної школи; окреслена логіка технологізації навчання студентів і доведено, що створення комфортного освітнього соціосередовища сприяє успішному розгортанню професіоналізації процесу навчання майбутніх соціальних працівників та посилює його диференціацію й індивідуалізацію. Доведено, що в такому середовищі має працювати соціально активний, професійно компетентний і особистісно зрілий фахівець. Тому, система підготовки сучасного соціального працівника розглядається нами як складова соціальної освіти.

У дослідженні виявлено, що успішному розвитку соціальної роботи, як специфічної діяльності, сприяє її тісний взаємозв'язок з психологією, оскільки в реальній практичній роботі помітну роль відіграють психологічні методи взаємодії з клієнтом: тренінги, ігри, психокорекція, арттерапія, психогімнастика, психодрама тощо. Вони застосовуються залежно від наявних проблем конкретного індивіда, виявлених (чи вимірених) особливостей його психіки, психічного стану. Психологічне забезпечення підготовки фахівця для соціальної сфери здійснюється за трьома напрямками: теоретичний (вікова психологія, соціальна психологія), науково-прикладний (психологія соціальної роботи, психологія управління, психологія особистості) і в практичній діяльності (психологія девіації, психокорекція життєдіяльності „дітей вулиці”, психологія сімейного виховання тощо).

У зв'язку з цим психологічну підготовку соціальних працівників ми розглядаємо на двох рівнях: 1) рівень психологічного забезпечення професійної діяльності (на даному рівні результати психологічної підготовки можуть бути представлені у вигляді внутрішніх умов і засобів її ефективної організації та реалізації); 2) рівень психологічної готовності суб'єкта до професійної діяльності (на цьому рівні результатом психологічної підготовки є міра (рівень) сформованості психологічного забезпечення, яка відображається у психічному стані суб'єкта).

З метою розкриття оптимальних технологічних процесів організації навчання студентів був здійснений теоретичний аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних учених (А.Алексюка, В.Бабайцевої, В.Беспалька, В.Бондаря, М.Галагузової, Ю.Ємельянова, І.Зайнишева, М.Кларіна та ін.) і виявлено, що поряд із досить відомими технологіями (інформаційні, економічні, педагогічні, управлінські технології, психотехнології, діагностики стану, явищ, процесів, технології "політичної влади", технології "популізму", технології успіху, кар'єри" тощо) існують специфічні соціальні технології, які поділяються за видами застосування (дослідницькі, інноваційні, консультативні, соціалізаційні, діагностичні тощо); за сферами застосування (виробничі, освітні, медичні, інформаційні, управлінські тощо); за механізмами дії (організаційні, економічні, психологічні, педагогічні, правові тощо); за рівнем застосування (загальнонаціональні, критично-соціальні, окремі специфічні).

Окремо розглянуто поняття "*соціальні технології*" і визначено його як систему виявлення, розкриття і використання потенціалів соціальної системи з метою її оптимального функціонування за допомогою методів, прийомів соціального впливу. При цьому соціальний вплив виступає як прояв взаємодії індивідів, соціальних груп, інститутів або спільної дії у ході реалізації їхніх інтересів.

Аналіз виявлених соціальних технологій, окреслених науковцями (О.Бочаровою, А.Капською, І.Миговичем, В.Поліщук, С.Харченко, Є.Холостовою та ін.), дозволив акцентувати увагу на тому, що у практиці наявні *технології соціальної роботи* як одна із складових соціальних технологій, орієнтованих на соціальне обслуговування, допомогу і підтримку громадян, які перебувають у складних життєвих ситуаціях. Вони були введені у системний блок основних технологій соціальної роботи, що лягли в основу розробки моделі технологізації процесу навчання майбутніх соціальних працівників. Такими *базовими технологіями* є: соціальна експертиза і соціальна діагностика; соціальна адаптація, соціальна реабілітація, соціальна профілактика і корекція; соціальна опіка, опікунство і патронаж; просвіта та інформування; інноваційні технології тощо.

Таким чином, узагальнення вищевикладених визначень, окремих тлумачень поняття "технологія", "соціальна технологія" та "соціально-педагогічна технологія" дозволяють тлумачити поняття "педагогічна технологія" як сукупність способів (методів, прийомів, операцій) соціально-педагогічної взаємодії, що сприяють активізації інтересу, потреб і розвитку студентів у процесі вирішення педагогічних завдань і передбачають позитивний результат цього процесу стосовно особистості студента.

З метою оптимізації процесу навчання майбутніх соціальних працівників розроблено *логіку технологізації навчального процесу*. У якості з'єднувальної ланки між різними технологіями і педагогізацією технологій соціальної роботи враховуються її складові: ознайомлення студентів з технологіями соціальної роботи на етапі підготовки; застосування й адаптація їх на етапі практичної роботи зі студентами; осмислення їх педагогом і студентами та внесення власних елементів технології для вирішення конкретних цілей; формування педагогом соціально-педагогічних технологій, а студентом авторських технологій соціальної роботи. Доведено, що, технологізуючи навчальний процес, ми тим самим цілеспрямовано створюємо сприятливі умови, які забезпечують високу ефективність використання педагогічних технологій. Серед них виокремлені наступні: наявність необхідних дидактичних засобів для реалізації технологій соціальної роботи у практичній діяльності; високий рівень володіння викладачами педагогічною технікою, педагогічними методами і прийомами; систематичність використання інноваційних технологій; різноманітність, варіативність, послідовна зміна різних видів технологій; рефлексія реалізованих педагогічних технологій.

З'ясовано, що успішне формування професійних і особистісних якостей майбутнього соціального працівника цілком можливе за умови зміщення акценту з зовнішнього педагогічного управління до самоуправління даним

процесом. Водночас це передбачає взаємне пристосування особистості студента до освітнього соціального середовища, яке б за своєю структурою і варіативністю методів та форм впливу на особистість дозволяло добирати адекватні форми роботи й активно впливати особистістю на освітнє середовище ВНЗ. При цьому студенти вбачають у понятті "комфортне середовище" єдність умов, особливостей, засобів, які мають сприяти зростанню, прояву сильних і корекції слабких сторін, свободі вибору не лише умов, але й окремих аспектів навчання.

Створенню таких умов сприяють, зокрема, корекція навчальних планів зі спеціальності "Соціальна робота" та введення спецкурсів: "Інноваційні методики в соціальній роботі", "Недержавний сектор у соціальній сфері", "Соціально-медичний патронаж", "Соціальна профілактика" тощо. При цьому позитивно зарекомендували себе ігрові форми навчання, дискусії, круглі столи, моделювання і презентація соціальних проєктів, розв'язання поставлених проблемних завдань, створення студентами сценаріїв до відеофільмів, аналіз відеосюжетів на основі реальних ситуацій (про життя "дітей вулиці", технологія роботи з молоддю у кризових ситуаціях, робота з молоддю з функціональними обмеженнями, реалізація соціально-виховних проєктів, спрямованих на підтримку дітей-сиріт тощо).

Таким чином, вивчення й осмислення взаємодії фахової підготовки і соціокультурного середовища університету дозволяє стверджувати, що загальноосвітній розвиток особистості зумовлює не лише вибір конкретної професії, зокрема, соціального працівника, а й виявлення ефективних шляхів, умов і технологій у підготовці до даної професійної діяльності.

Зазначені вище фактори враховувались нами під час організації експериментальної роботи, виступаючи при цьому стимулом, психологічним бар'єром або спонукую, регулятором активності дій або підтримкою позитивних досягнень майбутнього соціального працівника.

Третій розділ *«Моделювання професійної діяльності як передумова становлення майбутнього соціального працівника»* присвячений питанням обґрунтування теоретичних засад побудови концептуальної моделі професійної діяльності соціального працівника та розробці моделі соціального працівника як передумови створення моделі професійної підготовки студентів до практичної роботи у соціальній сфері; розкрити суть мотиваційного аспекту як складової успішної діяльності соціального працівника та його вплив на якість професійного навчання студентів.

Доведено, що своєрідним регулятором якості процесу навчання виступають методологічні принципи цілісності, розвитку, відповідності, збереження, які дозволяють водночас вирішувати важливі теоретичні питання подальшого моделювання професійної діяльності. При цьому виявлено, що професійна освіта соціального працівника спирається на окреслені теоретиками педагогіки (С.Архангельським, З.Большаковою, В.Бондарем, Є.Шияновим та ін.) загальнодидактичні принципи: фундаментальності, системності, єдності історичного і логічного, загальнолюдського і національного, суспільного й особистісного, теорії і практики.

На основі аналізу дослідницьких матеріалів та усталених методологічних і загальнодидактичних принципів виявлено, що більшість педагогічних теорій, ідей формування у майбутніх соціальних працівників готовності до професійної діяльності випливає із необхідності виявлення структури цієї діяльності. Ми говоримо про три їх типи: *операційні, змістові і функціональні* і вперше вибудували систему структур та визначили вектор спрямованості їх застосування для конкретної професійної діяльності. Це дозволило прогнозувати можливі варіанти управління навчально-пізнавальною діяльністю під час формування готовності студентів до професійної діяльності. Виходячи з того, що людська діяльність розглядається як розв'язання завдань, що послідовно з'являються, то і навчання можна розглядати як постановку і розв'язання проблемних завдань, які відображають зміст предмета і які вирішуються під ерівництвом педагога.

Аналіз наукової літератури і результатів практичної діяльності дав можливість встановити, що достатньо повне уявлення про професію майбутнього соціального працівника може бути за умов наявності моделі його діяльності. Тому нами була розроблена *змістова модель професійної діяльності* соціального працівника, яка стала відправною точкою у моделюванні процесу професійної підготовки студентів. Складовими даної моделі визначені: *діяльність спеціаліста з різними категоріями клієнтів* (діти сироти та діти, що залишилися без опіки батьків, люди з функціональними обмеженнями, сім'ї з групи ризику і люди, які потрапили у скрутну ситуацію, люди похилого віку, кризові групи тощо); *мету, завдання* (соціальна, психологічна, педагогічна, медична реабілітація, адаптація і створення умов для збереження здоров'я; соціальна підтримка і збереження сім'ї та її життєдіяльності; збереження соціального статусу, посилення особистісного потенціалу; підтримка індивідуальних ресурсів, корекція комплексу проблем; адаптація в нових соціально-економічних умовах і соціосередовищі); *окреслені напрями діяльності* (діагностика, реабілітація, психотерапія, соціально-психологічне, правове, педагогічне консультування; психологічна, соціально-трудова реабілітація, корекція; ресоціалізація, екстремальна соціально-психологічна допомога тощо); *методи і засоби соціальної роботи* (бесіди, консультування, заохочення, опосередкований вплив, переконання, організація успіху, включення в дію, обмеження, взаємодія, схвалення, активізація внутрішніх ресурсів, морально спрямовані вправи, прояв позитивного ставлення, стимулювання тощо), які в сукупності сприяють створенню умов для реалізації потенційних сил клієнта щодо його самозабезпечення та саморозвитку.

Спираючись на складові моделі професійної діяльності, ми розробили описову структуру професійної діяльності фахівця по визначенню мети і завдань окремих видів дій у сфері соціальної роботи. У дану структуру закладені такі складові: дії, вихідна орієнтація (прогнозування), планування, здійснення, контроль. Кожна із цих складових має свої види діяльності: *дія* – вивчення предмета діяльності; *прогнозування* – визначення виду діяльності; *планування* – вибір способу опису діяльності; *здійснення* – виявлення основних характеристик

даного виду діяльності; *контроль* – оцінка достатності (повноти) опису змісту діяльності.

Під час організації та проведення дослідницької роботи доведено, що модель діяльності й особливості спеціаліста відображені у професіограмі, оскільки вона включає в себе його основні функції (діагностична, прогностична, організаційна, комунікативна, посередницька, попереджувально-профілактична, охоронно-захисна, допомоги і підтримки, аналітико-оцінювальна, управлінська), вимоги до спеціаліста, коло теоретичних знань, перелік професійних умінь і навичок, інтегративні професійно-особистісні якості. На основі професіограми було розроблено кваліфікаційну характеристику як *модель спеціаліста на рівні випускника вищого навчального закладу*. Обґрунтовуючи можливість реалізації запропонованої моделі діяльності, було виявлено, що студенти повністю усвідомлюють суть і завдання професійної діяльності, оскільки саме вони достатньою мірою стимулюють спеціаліста до адекватної діяльності. При цьому визначено, що суттєвою складовою успішної діяльності і працівника, і студента є їхня *мотивація*. Ядром мотиваційної сфери особистості студента виступає її спрямованість на окремі аспекти навчального процесу. У ході експерименту доведено, що мотивом діяльності студента по формуванню умінь визначати цілі і завдання є сам процес оволодіння окремими знаннями, а мотивом діяльності студента по формуванню професійних умінь виступає вже вся система знань, а також постійна оцінка (пізніше і самооцінка) рівня їх сформованості.

Доведено, що проєкція цілеспрямованої роботи по формуванню у студентів уміння виявляти цілі і завдання конкретного соціального проєкту (програми), діяльності одночасно сприяє формуванню в них уміння виявляти співвідношення мотиву і мети дій. Це створює педагогічні умови, які дозволяють поступово формувати у студентів професійний інтерес саме через посилення мотиву професійної діяльності. Процес появи нових мотивів і нових видів діяльності диктується формою зміщення мотивів, що є складовими її дій, на цілі та їх усвідомлення. У розділі конкретизований принцип поєднання теоретичного навчання з реальною професійною діяльністю студентів у реальних умовах різних соціальних інститутів при цілеспрямованому формуванні у них професійного уміння визначати мету і завдання конкретного виду діяльності. Аналіз мотиваційного аспекту навчальної діяльності студентів дає підстави стверджувати, що соціально-професійний потенціал соціального працівника у процесі перетворення з потенційної форми на актуальну одночасно виступає і мотиваційним аспектом їхньої діяльності.

Об'єктивна характеристика реальної професіоналізації навчання засвідчила низку мотивів у професійній підготовці майбутніх спеціалістів. Шляхом відкритого анкетування студентів на вихідному етапі експерименту були виявлені різні мотивації: негативне ставлення до діяльності (4,1%), індивідуальне ставлення до діяльності (15,4%), стійкий інтерес (36,9%), сформована потреба щодо професійної діяльності (43,1%). Ці показники стали орієнтиром у пошуках форм і технологій навчання студентів з паралельним посиленням їх мотивації до соціальної роботи.

Визначення ядра мотиваційної сфери особистості (цілеспрямованості) дозволило акцентувати увагу на необхідності формування у студентів спеціальних знань, їх оцінки і самооцінки, що, у свою чергу, веде до усвідомленої мотивації, яка впливає на продуктивність професійної діяльності. І як результат, для практичної роботи нами обрана трьохкомпонентна модель оволодіння професійними знаннями: функціональна організація інформації → змістова → операційна, причому мотивація простежується в даній моделі на всіх рівнях діяльності (навчального процесу).

Таким чином, сформованість у студентів уміння здійснювати певний чи конкретний вид діяльності проявляється завдяки наявності конкретних професійних умінь та адекватної мотивації. Прояв професійних умінь – це той кінцевий результат цілеспрямованого управління формуванням професійної діяльності соціального працівника, який здійснюється завдяки переходу від теорії й аналітики до конкретних методик – від загального до конкретного.

У четвертому розділі *«Науково-методичне забезпечення як педагогічна умова формування професійної готовності студентів до соціальної роботи»* уточнена суть дефініцій "компетентність", "професійна компетентність", "професійна готовність". Виявлені основні компоненти цих понять; обґрунтовані і розроблені критерії і показники рівнів професійної готовності студентів до соціальної роботи; розроблена прогностична структурно-функціональна модель підготовки студентів до соціальної роботи, в основі якої лежить ідея організації проблемно-модульного навчання.

У розділі окреслені зміст і прояв професійної компетентності, яка сприяє: досягненню успіхів у житті; розвитку якісної роботи соціальних інститутів; посиленню дій адекватності сферам життя. Розглядаючи різні варіанти переліку компетентностей, ми виходили із суті й особливостей майбутньої професійної діяльності, що дозволило визначити три базові блоки компетентностей: *соціальні, мотиваційні та функціональні*.

Спираючись на теоретичні положення вітчизняних і зарубіжних вчених (Л.Анциферової, Л.Буєвої, І.Єрмакова, І.Лотової, К.Платонова, М.Фірсова, В.Циби, Т.Щербана) щодо трактування поняття "професійна компетентність", у дослідженні доведено, що до усталених традиційних складових – знання, вміння, навички та навчальні досягнення, необхідно додати ще й мотивацію, соціальні навички (задоволення соціальних потреб), поведінковий компонент (ставлення, дія).

Розробляючи основні теоретичні положення щодо суті поняття "компетентність" та співвідносячи основні професійні компоненти професійної спрямованості і складові професійної компетентності, ми виходили з того, що рівень сформованості окремих компонентів впливає на розвиток відповідних складових професійної компетентності: когнітивний компонент обумовлює засвоєння професійних знань, дієвий впливає на розвиток професійних умінь і навичок, емоційний компонент визначає ставлення індивіда до обраної професії чи до її конкретного напрямку.

Таким чином, під *професійною компетентністю ми розуміємо інтегративне особистісно-діяльнісне новоутворення, яке представляє собою збалансоване*

поєднання знань, умінь і сформованої професійної позиції, що дозволяє самостійно і якісно виконувати завдання професійної діяльності і яке перебуває у відносинах діалектичної залежності з професійною спрямованістю особистості.

В результаті структурно-функціонального аналізу професійної діяльності визначені функції професійної компетентності: *прикладна* (дозволяє застосовувати професійні знання й уміння в практичній діяльності спеціаліста); *адаптивна* (полягає в умінні спеціаліста пристосовуватись до вимог професії в умовах певної соціально-економічної та психолого-педагогічної ситуації); *інтегративна* (дає змогу компетентному спеціалісту інтегруватись у професійне співтовариство); *орієнтаційна* (дозволяє спеціалістові вибрати той чи інший напрямок у конкретній діяльності); *оцінювальна* (полягає в готовності спеціаліста на основі знань, умінь, установок оцінити якість роботи своїх колег і дати оцінку власній діяльності); *професійного розвитку* (сформована компетентність спеціаліста є основою для росту його реальної кваліфікації); *статусна* (полягає в отриманні спеціалістом сфери професійного статусу, адекватного його знанням і умінням, що дозволяє людині зайняти відповідне місце в соціально-професійній ієрархії).

Базуючись на методологічних та нормативних позиціях Державного галузевого стандарту спеціальності "Соціальна робота", нами окреслені основні професійні функції, які повинен реалізовувати у своїй роботі соціальний працівник: *діагностична, прогностична, організаційна, комунікативна, посередницька, попереджувально-профілактична, охоронно-захисна, допомоги і підтримки* (або соціально-терапевтична), *медико-гігієнічна, аналітико-оцінювальна*.

Розглядаючи професіоналізм соціального працівника з точки зору єдності теорії і соціально-практичного досвіду, ми звернули особливу увагу на становлення професійної зрілості соціального працівника, коли єдність діяльності й особистості найбільш повно проявляється у професійних уміннях: *діагностико-аналітичні, конструктивно-проективні, комунікативні, корекційно-розвиваючі та організаційні*.

Базуючись на теоретичних положеннях учених (В.Андрущенко, Л.Дудар, А.Каплан, В.Луценка, В.Семиченко, О.Шевнюк та ін.), які в основу професійної підготовки студентів закладають діяльнісний підхід з орієнтацією майбутніх соціальних працівників на багатоаспектність соціальної роботи, різнопрофільність проблем і потреби різних груп клієнтів, у дослідженні доведено, що „*готовність*” є системою компонентів, якостей особистості майбутнього спеціаліста-професіонала, які забезпечують виконання ним функцій, адекватних потребам певної виробничої діяльності.

Обґрунтоване діагностично-прогностичне вивчення стану і розвитку процесів та особистості в них потребувало визначення критеріїв і показників професійної готовності студентів до соціальної роботи. Критерії – *світоглядний, змістовий, операційний* – є відображенням узагальнених характеристик компонентів професіоналізму і показників (на рівні наявності знання, розуміння функцій, позицій щодо соціальної роботи, готовності реалізації функціоналу і застосування технологій соціальної роботи).

У дослідженні визначені чотири рівні професійної готовності студентів до соціальної роботи. *Недостатній рівень* характеризує низький, хаотичний прояв студентом окремих якостей; *первинний рівень* характеризує студента, який володіє елементарними знаннями, має бажання до актуального пізнання, професійно зорієнтований, але не займає усвідомленої позиції щодо практичної діяльності, при цьому проявляються перші спроби виконання науково-інформаційної роботи; *професійно-кваліфікаційний* рівень готовності свідчить, що студент психологічно готовий до практичної соціальної роботи, добре орієнтований як спеціаліст, має соціально виражену позицію щодо діяльності у різних мікросоціумах, спроможний "вести" клієнта чи соціальну програму, реалізовує чітко визначені завдання за умови переконливої ситуації, але при цьому недостатньо реалізованою залишається операційно-технологічна готовність; *професійно-спеціалізований* рівень готовності студента характеризує його повним проявом професійно-особистісної і професійно-діяльнісної готовності. За рахунок актуалізації індивідуально-психологічної та професійно-діяльнісної спрямованості відбувається остаточне самовизначення студента як спеціаліста, здатного використовувати соціальні технології і мікросоціум як інструментарій, за допомогою якого вирішуються завдання соціальної роботи з конкретним клієнтом чи певною категорією населення. Цей рівень передбачає спеціальну операційно-технологічну, науково-пошукову та аналітико-узагальнювальну підготовку.

Наукове вивчення та аналіз означеної проблеми, а також експертні оцінки педагогів ВНЗ і соціальних працівників змісту і рівнів готовності спеціалістів-практиків до соціальної роботи створили передумови для розробки *моделі професійної підготовки студентів до практичної діяльності* у соціокультурному середовищі. У ході розробки моделі ми керувалися наявними вимогами вищої освіти, професійно-педагогічної науки, суспільства до якості підготовки соціального працівника. Такі вимоги закладені в Державному галузевому стандарті, моделі соціально-професійної діяльності спеціаліста, кваліфікаційній характеристиці та в інших нормативних документах, розроблених нами, що стосуються підготовки соціального працівника. У даному випадку модель підготовки до соціальної роботи враховує компоненти моделі особистості спеціаліста і компоненти моделі його професійної діяльності, а також передбачає наявність таких складових: мети, завдань, змістового аспекту, організаційно-методичного управління, здійснення моніторингу та технологічної готовності та прояву практично-діяльнісної готовності (рис. 1).

Окреслене у моделі бачення механізму наукового та програмно-методичного забезпечення навчання студентів діяльності у соціальній сфері потребувало передбачити чітку структурну і змістову сторону модулів, які пропонуються студентам як для співпраці з викладачем, так і для самостійної та індивідуальної роботи.

Розробляючи зміст і структуру навчальних модулів, ми враховували ще один досить важливий момент – професіоналізацію студентів, тобто проектування професіоналізму майбутніх соціальних працівників у відповідній спрямованості змісту модулів та організації самостійної роботи, оскільки знання

про майбутню спеціальність, її зміст і особливості діяльності сприяють розвитку активності студентів, формуванню особистісної моделі саморуку до професійної майстерності. При цьому одні модулі „відкрито” орієнтують на характер знань і умінь, інші – викликають бажання „приміряти” себе до певних професійних дій.

Рис. 1. Модель професійної підготовки студентів ВНЗ до соціальної роботи

Цей процес розгортається на різних етапах: оптації, професійної підготовки, професійної адаптації, професіоналізації, професійна майстерності.

Доведено, що у процесі модульного навчання створюються умови для усвідомленої дії студентів: засвоєння блоків знань, закріплення їх завдяки самостійній роботі та виконання індивідуальних завдань, перевірка власних здобутків через визначені для кожного модуля форми контролю (розв'язання дидактичних завдань, захист соціального проекту, підготовка дайджесту наукових публікацій, розробка програми соціально-психологічного тренінгу, семінар-диспуті тощо). Це потребувало від студентів необхідних інтелектуальних зусиль щодо осмислення логіки зв'язків, систематизації й узагальнення набутих знань та умінь.

Структуризація змісту модулів потребувала науково виправданої структуризації знань студентів, які закладалися в основу їх професійної практичної діяльності. Тому були розроблені блоки індивідуальних завдань та завдань для самостійної роботи до кожного із тематичних модулів, які сприяють систематизації соціально-професійних знань студентів через їх „логіко-структурну організацію”.

Аналіз змістового аспекту навчальних дисциплін (закладених у відповідних програмах), завдань, розробленого Державного галузевого стандарту, змісту запропонованого навчального плану зі спеціальності „Соціальна робота” та створення пакету кредитно-модульних програм (навчально-методичний комплекс "Соціальна робота") дозволили розв'язати важливе завдання нашого дослідження: сприяти прояву сформованих умінь: суб'єкт повинен знати, як виконувати дії, усвідомлювати, для чого він це робить і володіти технологією дій, що, безперечно, гарантується науково-методичним забезпеченням.

У п'ятому розділі *«Організаційно-технологічне забезпечення професійної підготовки студентів до соціальної роботи»* обґрунтовані зміст і структура організаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки студентів до соціальної роботи; визначені соціально-педагогічні умови ефективної дії окреслених технологій; запропоновані методики ефективного навчання студентів та представлені результати констатувального і формувального експериментів на різних етапах навчання при застосуванні різних типів технологій.

Необхідність перевірки теоретичних положень концепції та впровадження структурно-функціональної моделі підготовки майбутнього соціального працівника спонукала до розробки та апробації відповідних технологій навчання студентів в умовах вищої школи: *професійно-орієнтованих, інформаційно-рефлексивних, професійно-практичних та професійно-розвивальних технологій*. Їх впровадження дозволило інформувати, адаптувати, орієнтувати, розвивати студентів, що допомагало їм рухатися від усвідомлення суті і значущості соціальної роботи до професійного виконання функцій, використання методів, технологій і методик організації діяльності у соціальній сфері, уміння самостійно моделювати конкретні форми соціальної роботи залежно від її напрямку і категорій їх клієнтів.

Реалізація окреслених завдань здійснювалась завдяки впровадженню в умовах вищої школи авторської моделі підготовки студентів до соціальної роботи з поетапною трансляцією її складових у пролонгований навчальний процес. Стрижнем поняття "технологій навчання" є визначення їх як методу управління, що забезпечує систему послідовних дій особистості, колективу, органів управління з метою отримання бажаного результату діяльності, можливості його відтворення у певних параметрах – якості, властивості, відносин. При цьому дане визначення, певною мірою, орієнтує на технологізацію саморозвитку особистості.

Соціально технологізована педагогічна діяльність має певні ознаки (розподіл на етапи, фази, операції), врахування яких дозволяє координувати дії педагога і студентів, спрямованих на досягнення їх спільних чи особистісних результатів навчання.

Доведено, що сформувати готовність студентів до такого складного соціального процесу, як захист, підтримка і допомога людям, можна лише завдяки проектуванню професійного навчання в кілька етапів, на кожному із яких мають діяти певні соціально-педагогічні технології. На вихідному етапі експериментальної роботи застосовувались *професійно-орієнтовані технології*.

З метою оцінки практичної значущості розроблених технологій щодо вдосконалення ефективності процесу підготовки майбутніх соціальних працівників були визначені дві групи студентів за трьома вибірками трьох навчальних закладів (м. Київ, м. Черкаси, м. Чернігів) – експериментальна (283 особи) і контрольна (149 осіб).

Результати проведеного спостереження та анкетування студентів, довели, що в усіх них простежується недостатня орієнтація у вибраній професії. Основними мотивами вступу до Інституту соціальної роботи та управління (чи на факультет даного профілю) є: пізнавальний інтерес, потреба здобути гуманітарну освіту (38,5%); професійний інтерес (40,7%); соціальні мотиви (8%). Тому мотиви професійної й особистісної орієнтації на конкретну спеціальність можна розділити на дві великі групи: в одній – навчально-пізнавальна діяльність у ВНЗ є для них не лише засобом досягнення мети; в другій – вона сама є метою (пізнавальні, професійні та соціально значущі мотиви).

В основу роботи зі студентами покладена суб'єктність, що дозволило посилити їх особистісно орієнтовану та професійно орієнтовану діяльність. При цьому у нашій роботі ми спирались на кілька концептуальних наукових позицій у плані навчання студентів: теорію малих груп; теорію групової психотерапії; концепцію професійної орієнтації; концепцію дії соціальних технологій; концепцію дії соціально-педагогічних технологій. В експериментальних групах навчання студентів здійснювалось за спеціально розробленою програмою, що сприяло відповідній динаміці формування професійно-орієнтованої готовності студентів до соціальної роботи.

Використання запропонованих технологій: розробка особистісного плану розвитку студента; формування навичок самопізнання, саморозвитку, самореалізації шляхом включення у тематичні тренінги, уміння долати життєві кризи (через

індивідуалізацію процесів навчання); організація професійно спрямованої безвідривної практики (I курс); тренінг комунікабельності; активне використання методик розвитку рефлексії; розширення "ближньої зони" дії студента; створення комфортного соціосередовища; формування навичок швидкої орієнтації й адекватного реагування; проектування творчого саморозвитку; подолання суперечностей і конфліктів – все це загалом сприяло посиленню позитивного ставлення студентів до соціальної роботи, яке переростає у стабільну професійну орієнтацію. Це засвідчують показники динаміки професійно-орієнтованої готовності студентів до соціальної роботи. Якщо до експерименту на професійно-спеціалізованому рівні не був виявлений жодний студент (ні в ЕГ, ні в КГ), то після проведення даного етапу експерименту в ЕГ до цього рівня піднявся 13,1 % студентів, а в КГ – 11,4; на професійно-кваліфікаційному рівні в ЕГ показники змістилися з 12,7% до 54,1%, у КГ з 12,7% до 30,7%. Результати підтверджують помітне зростання соціальної позиції студентів.

Тому на другому етапі навчання (II–III курс) основна увага студентів та педагогів була спрямована на іншу групу технологій – *інформаційно-рефлексивні*. Їх суть полягає в тому, що педагог не стільки прагне навчати студента, скільки створює умови для актуалізації його прагнень, мотивів до професійного розвитку, подальшого зростання у процесі реальної практичної діяльності. Рефлексія приводить людину до цілісного уявлення і знання про зміст, способи і засоби своєї діяльності, дозволяє критично ставитись до себе і своєї діяльності в минулому, сьогодні, майбутньому, а також робить людину суб'єктом власної активності. У рефлексії особливу роль відіграють її складові – самоаналіз, самооцінка. Перша із них є результатом включення студентів в активний процес взаємодії з іншими людьми, що дозволяє кожному глибше пізнавати себе, контролювати і коректувати свій стиль спілкування чи поведінки. Друга складова дозволяє критично оцінювати свої рішення, поведінку, ставлення до інших людей, їх дії. А це, у свою чергу, спонукає до визнання чужих здібностей і людських ресурсів.

З метою самоактуалізації студентів ЕГ під час формувального експерименту було використано діалогічний та діяльнісний підходи, які дозволили у ситуації професійного становлення особистості стало важливим „вести” студента від ситуативного прояву соціально-професійної зрілості до її прояву у будь-якій ситуації; від взаємодії у типових ситуаціях до соціально-значущої взаємодії з різними людьми; від прояву компетентності у навчально-професійній діяльності до її адекватного прояву у професійній діяльності; від використання стандартних механізмів впливу на соціосередовище до стійкої готовності використовувати адекватні механізми впливу на різні соціосередовища; від прояву бажання використовувати індивідуальний стиль і новітні технології у стандартних, типових ситуаціях до прояву творчого застосування професійного стилю, варіативності дій у проблемних ситуаціях, гнучких підходів до конкретного клієнта. Показовим стало використання методів аналізу відеофільмів (сюжети з реальними соціальними ситуаціями: "Діти без любові", "Не дури себе", "Куплені та продані", "Ми такі, як усі", "Небезпечно! Наркоманія", "Сльози маку" тощо), моделювання кожним студентом особистісного професійного зростання, виявлення ролі спеціаліста у вирішенні життєвої ситуації

клієнта, розгортання діяльності мікрогруп, захист курсових проектів тощо. Ефективними формами роботи стали: участь у мікрогрупах, участь у тренінгах, моделювання студентами ситуативно вмотивованої поведінки, порівняння власного соціального проекту (за заздалегідь визначеними проблемами і групами клієнтів) і проекту, розробленого спеціалістом. Для аналізу відбиралися соціальні проекти різного плану: робота з жінками, які зазнали насилля; робота з кризовими сім'ями; робота з неповнолітніми, що звільнилися з місць позбавлення волі; робота з ВІЛ-інфікованими; робота з людьми, що мають функціональні обмеження тощо.

Такі види діяльності студентів засвідчують, що простежується найбільш виражена динаміка таких складових готовності: 1) посилення ініціативності, позитивна взаємодія, прагнення корегувати власні дії, об'єктивно оцінювати ситуацію; 2) моделювання діяльності на гуманістичних засадах, оперативність реакції при зміні ситуації, володіння стійкою системою цінностей; 3) уміння співвідносити професійну діяльність із необхідними знаннями, проектувати логіку дій (прагнучи до варіативності дій).

Системне застосування *професійно-практичних технологій* під час підготовки майбутніх соціальних працівників дозволяє не лише представити складові концептуальної моделі, але й описати їх педагогічний інструментарій – формування знань та умінь студентів.

Виходячи з особливостей структурно-функціональної моделі навчання, ми виокремили з неї практичну підготовку студентів. При цьому були: а) виявлені основні елементи моделі практики; б) визначена її структура як єдність стійких системоутворювальних ієрархічних взаємозв'язків між цими елементами і різними її рівнями; в) виокремлені функції окремих складових моделі, які у сукупності забезпечують цілісність практичної підготовки. У даній ситуації на перший план у діяльності студентів виступають три основні види професійних умінь: практичної роботи з клієнтом, дослідницької та управлінської роботи. Ефективність підготовки студентів до соціальної роботи в системі професійної практики може посилюватись за таких умов: цілеспрямованості всіх видів практик; взаємозв'язку з навчально-виховним процесом; наявності позитивного ставлення студентів до професійної практичної діяльності під час виконання різних видів діяльності у соціальній сфері; уміння працювати з клієнтом, виконуючи при цьому визначені професійні функції (діагностичну, прогностичну, дослідницьку, організаційну, попереджувально-профілактичну, психолого-педагогічну, соціально-медичну, комунікативну).

З цією метою була розроблена *структурно-функціональна модель практики*, в якій визначено вид соціальної дії, сфера дії для кожного року навчання та послідовність і види практик: ознайомлювальна, технологічна, стажерська, професійно-управлінська, передипломна. Чітко окреслені етапи практики (п'ять етапів) і цілі до кожного з них. Виходячи зі специфіки завдань на період практик, було визначено об'єкти для їх реалізації (соціальні служби, управління соціального захисту, сектор адресної допомоги, центр соціальної реабілітації, центр зайнятості, фонди, громадські і благодійні організації тощо), де застосовувалися різні форми роботи і технології (інструктаж, збори, соціальне картографування, рекламна інформація тощо). Основним критерієм результативності професійно-орієнтованих

практик визначено прояв у студентів активності застосування професійно-практичних технологій. Рівень активності характеризується такими показниками: 1) характер застосування конкретних технологій; 2) володіння різноманітними організаційними формами соціальної роботи; 3) інтенсивність застосування професійно-практичних технологій; 4) ставлення до практичної діяльності в реальних умовах. Рівень активності застосування професійно-практичних технологій у реальних соціальній сфері, дорівнює 4,8 бала (із 5 балів), що засвідчує високий рівень готовності студентів до їх застосування.

Виходячи з того, що саме у конкретній діяльності особистість майбутнього соціального працівника одночасно проявляє і своє соціальне начало, і свою індивідуальну характеристику, доцільно було створити умови, щоб обидві складові були задіяні якомога повніше. Саме завдяки активізації ціннісного ставлення студентів до активних форм позанавчальної діяльності створювались умови для розвитку в них не лише потреб у знаннях і вміннях, а й активного їх включення до розробки та використання технологій соціальної роботи як у вищій школі, так і в реальній соціальній сфері.

Цей етап професійної підготовки найбільш активно розгортається на 4–5 роках навчання. При цьому ми виходили з розуміння, що розвивальні технології у підготовці студентів відображають професійно-спрямовану навчально-технологічну діяльність, що здійснюється з метою отримання соціально значущого результату. Від розвивальних технологій у професійній діяльності *навчально-розвивальні технології* відрізняються в основному тим, що в їх основі лежать не соціально-професійні мотиви (престижу, професійного зростання, самореалізації тощо), а пізнавальні. Змістом навчальних професійно-розвивальних технологій є не перетворення чи вдосконалення соціуму в реальній дійсності, як у професійній діяльності, а розвиток особистісної і діяльнісної готовності до соціальної роботи на основі формування специфічної пізнавальної активності.

Аналіз позанавчальної практичної діяльності студентів дозволив виявити, що саме вона включає найбільше число компонентів професійної праці соціального працівника та різних розвивальних технологій. Так, проведення інтерв'ювання дітей вулиці, організація ігор з дітьми притулку, ведення гуртків художньо-прикладного мистецтва в геронтологічному центрі для людей похилого віку, виконання разових завдань (бесіди, анкетування, консультація) у міському кризовому центрі для жінок. Звідси можна сказати, що позанавчальна діяльність студентів є „прообразом” професійної праці майбутнього спеціаліста, оскільки вона розгортається в реальних умовах і в оточенні ровесників.

Викремлення умінь володіти професійними технологіями потребувало визначення та уточнення їх змісту. Аналізуючи якісні показники, ми прагнули наповнити відповідним змістом ті чи інші організаційні форми, які б ефективно „спрацювали” на поставлену мету. Серед них можна назвати тренінговий клуб, школу лідерів, школу волонтерів, соціальну ігротеху тощо. Спостереження за діяльністю студентів дозволило виявити, що ефективність процесу навчання студентів посилюється за умови активного їх залучення в технологічну діяльність у реальних умовах, яка завдяки її наповненості розвивальними засобами

і прийомами (проектування, ситуативні рішення, постановка проблем, вибір варіативності вирішення проблем, комунікативна взаємодія, ініціювання дій тощо) активізує інтерес, оперативність мислення, емпатійність, управлінську й організаторську культуру фахівця.

Об'єктивні оцінки експертів підтверджують оптимальність професійно-розвивальних методик і технологій. Нами виявлено, що середній бал у КГ за оцінкою експертів був 3,8 балів, після проведення експерименту становив 4,1 бал; в ЕГ – середній бал значно підвищився, від 3,7 балів до 4,6–4,8 балів.

Специфіка професійної підготовки майбутнього соціального працівника, безперечно, потребує особливого підходу в оцінюванні результативності освітньої діяльності в умовах університету.

В результаті *якісного аналізу* отриманих даних (спостереження, інтерв'ювання), *контрольного* (анкетування, оцінка експертів, самоаналіз, порівняння) та *партнерського дослідження* (участь у прикладному дослідженні партнерів-практиків інших вузів), а також на основі *узгаляння результатів* на різних етапах експериментальної роботи нами отримані показники, що засвідчують тенденцію позитивної динаміки готовності студентів до соціальної роботи. Використовуючи у ході дослідження процедуру метааналізу, нами синтезовано результати низки оцінювань, що дозволило досягнути трьох цілей: отримання висновків про наслідки дії певної початкової моделі (програм, методик і технологій); ідентифікації соціально-педагогічних умов; з'ясування динаміки конкретних показників щодо професійної підготовки студентів до соціальної роботи.

У нашому дослідженні поряд з моніторингом ми використовували три види оцінювання: *формувальне, процесуальне і за результатами*. Якісний аналіз роботи студентів ЕГ і КГ, а також порівняння результатів після виконання ними трьох типів завдань: 1) вибрати варіант соціального проекту і визначити логіку розгортання дій та окреслити функції соціального працівника; 2) самостійно розробити соціальну програму чи проект на визначену педагогом тему; 3) використати знання і технології соціальної роботи адекватні завданням і категорії клієнтів дозволив виявити, що всі етапи, підходи, технології, окремі аспекти нашого дисертаційного дослідження підтверджують, що студенти, як майбутні соціальні працівники, підготовлені до професійної діяльності. Дане твердження може бути достовірним за умови визначення *ефективності дії моделі*, що передбачає необхідність теоретичного, організаційно-методичного та науково-технологічного забезпечення професійної підготовки студентів педагогічного університету до соціальної роботи. При цьому готовність студентів до соціальної роботи виступає найбільш виразним свідченням результативності навчання.

З метою виявлення ефективності дії моделі підготовки студентів до соціальної роботи, ми визначили критерії як ознаки, що засвідчують міру якісного навчання. Дієвість моделі оцінюється за конкретними показниками:

1. Ефективність за ознакою "*усвідомлення суті, напрямів і форм соціальної роботи*", яку ми визначаємо як рівень знань.

2. Ефективність за ознакою "розуміння значення функцій соціальної роботи і соціального працівника" – забезпечення розуміння студентами всього пакету функцій соціальної роботи та функцій соціального працівника і відповідні формування необхідних умінь сприяють їх реалізації у професійній діяльності.

3. Ефективність за ознакою "об'єктивно-суб'єктивна позиція стосовно соціальної роботи" характеризується наявністю і проявом у кожного студента об'єктивно-суб'єктивної оцінки діяльності фахівця соціальної сфери з різними категоріями клієнтів.

4. Ефективність моделі підготовки студентів за ознакою "міра виконання різноаспектних професійних функцій соціального працівника у практичній діяльності".

5. Ефективність моделі за ознакою "володіння технологіями і методиками соціальної роботи з різними категоріями населення".

Показники динаміки якісної готовності студентів до соціальної роботи представлено на рис. 2.

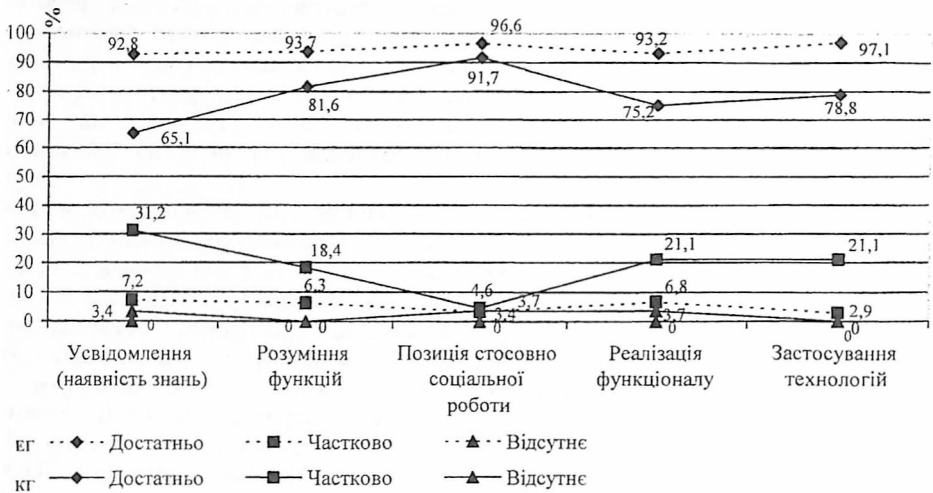

Рис. 2. Результати ефективної дії моделі професійної підготовки студентів

Вагомим показником результативності проведеної експериментальної роботи стало те, що 97,1% респондентів підтвердила прогнозовану динаміку за тими показниками, що закладені у зміст трьох рівнів готовності (первинний, професійно-кваліфікований та професійно-спеціалізований).

Спираючись на позитивні результати ефективної дії моделі підготовки студентів до соціальної роботи, можна зробити висновок про те, що запропоновані нами концепція, теоретичні положення, технології навчання з метою оновлення й удосконалення процесу підготовки студентів до соціальної роботи з різними

категоріями населення є також ефективними. Тому основні положення можна покласти в основу підготовки майбутніх соціальних працівників.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми підготовки соціального працівника-професіонала, що полягає у визначенні концептуально-методологічних засад категорії компетентності соціального працівника, побудові його структурно-функціональної моделі, розробленні науково-методичного та організаційно-технологічного забезпечення професійної підготовки та впровадженні її у практику багаступеневої професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу.

Результати проведеного теоретичного та експериментального дослідження підтвердили правомірність провідних положень висунутої гіпотези, засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для *формулювання наступних висновків*.

1. У дисертації теоретично узагальнено та науково обґрунтовано комплекс проблемних питань щодо професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах вищого навчального закладу. Обґрунтована концепція цілісної підготовки фахівців соціальної сфери, розроблена структурно-функціональна модель підготовки соціального працівника, визначені особливості застосування різних типів освітніх технологій у ході теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Доведена складність і багатогранність феномена професійної підготовки соціальних працівників, наявність різноманітних, часто суперечливих поглядів щодо тлумачення його сутності, змісту, інструментальних засад і технік та відповідну неоднозначність їх наукової інтерпретації.

2. Узагальнення питань професійної підготовки студентів до діяльності у соціальній сфері потребувало від науковців різних підходів: *соціально-освітнього, культурно-цивілізаційного, соціокультурного, системного, особистісного, технологічного, діяльнісного, професіограмного, соціально-педагогічного*. Окреслення багатогранних наукових підходів до професійної підготовки майбутніх соціальних працівників дозволило не лише спрогнозувати результати освітнього процесу у плані розв'язання проблеми розвитку професіоналізму студентів, а й виявити оптимальні шляхи забезпечення високого рівня їх готовності до професійної діяльності.

У ході розв'язання проблеми підготовки фахівців соціальної сфери з університетською освітою як напряду професійної педагогіки, розкриті *зміст і структура* соціальної роботи (об'єкт, предмет і методи, характерні саме для соціальної роботи). *Об'єктом соціальної роботи* на індивідуальному рівні визначається людина; на соціетальному рівні – суспільство як відносно стійке об'єднання людей; на середовищному рівні – соціальна сфера (мікро- і макросередовище, громаду) та соціальні відносини, в яких один потребує допомоги, інший її надає. Це дозволило створити *модель об'єкта соціальної*

роботи, в центрі уваги якої є інтереси, потреби клієнта та гіпотетичні шляхи їх вирішення.

3. У процесі теоретичного дослідження розкриті основні *закономірності*: взаємозв'язок соціальних процесів, соціальної політики і соціальної роботи; вирішення соціальної проблеми диктується потребами та інтересами клієнтів; зміст, форми і методи соціальної роботи обумовлюються характером проблем індивіда, групи, спільноти; залежність результату соціальної роботи від професійної компетентності й особистісних якостей фахівця, вибір пріоритетів соціальної роботи, створення умов для самозабезпечення, саморозвитку клієнта. Водночас окреслені *закономірності* слугували методологічною передумовою визначення *принципів соціальної роботи*, які поділяються на чотири групи: соціально-політичні; організаційні; соціально-психолого-педагогічні; специфічні (гуманізму, незалежності, клієнтоцентризму, опори, толерантності, конфіденційності, максимізації).

Методологічні засади сприяли виявленню оптимальних *методів соціальної роботи*: 1) загальні (філософські); 2) загальнонаукові; 3) спеціальні (специфічні) – методи соціальної діагностики, профілактики, соціальної реабілітації, соціального контролю, соціально-економічні, педагогічні, психологічні та соціологічні.

На основі науково-методологічного аналізу означеної проблеми, сукупності отриманих теоретичних висновків розкрито *сутність дефініції "соціальна робота"* та *суб'єкта професійної діяльності* у соціальній сфері. Нами визначена суть соціальної роботи: *як науки*, що має свій предмет, завдання і методи дослідження; *як практичної діяльності*, що здійснюється на основі законодавчих актів України, яка сприяє розвитку і регулюванню конкретних соціальних процесів і станів соціальних груп чи особи у складних життєвих ситуаціях шляхом цілеспрямованого, адекватного до потреб, впливу на них і на соціум; *як професії*, підготовка до якої здійснюється у навчальних закладах різних типів за різними освітньо-кваліфікаційними рівнями: молодший спеціаліст – бакалавр – спеціаліст (магістр).

4. Виявлені особливості цілей вищої школи, які засвідчують, що в рамках гуманізації освіти під час підготовки соціальних працівників, котрі мають працювати в різних соціумах, необхідно посилити соціально-професійну спрямованість навчання. Така спрямованість реалізується як науково обґрунтована стратегія, орієнтована на вироблення єдності соціально-морального, загальнокультурного і професійного розвитку особистості і проявляється у фундаменталізації соціально-психологічної освіти у зв'язку з її практичною спрямованістю, варіативністю, динамічністю змісту, форм і методів підготовки спеціалістів.

У ході дослідження визначені *сім ознак*, що характеризують рівень соціально-психологічної готовності студентів: творчий потенціал, готовність до самоосвіти, наявність пізнавальних, організаторських, конструктивних, комунікативних умінь і самооцінка готовності до діяльності.

Окрім того, на теоретичному рівні розкрита *суть технології соціальної роботи*, яка є відображенням соціальних, історичних, економічних і культурних

цінностей та традицій суспільства. Розглянуті багатоаспектні підходи до розкриття понять "педагогічна технологія", "технологія виховання", "соціальна техніка" дозволили обґрунтувати і виявити особливості поняття "соціальна технологія", яку можна сприймати як систему виявлення, розкриття і використання потенціалів соціальної системи з метою її оптимального функціонування за допомогою методів, прийомів соціального впливу на об'єкт соціальної роботи. Соціальний вплив розглядається як взаємодія індивідів, соціальних груп, інститутів або соціальних дій у ході реалізації потреб клієнтів. Тому *технології соціальної роботи* ми тлумачимо як впорядковану сукупність форм, методів, способів впливу і раціональної організації поетапної діяльності (з окремими цілями) з метою відбору ефективних шляхів вирішення проблем.

Співвідносячи еталон соціального працівника як суб'єкта соціальної роботи і реально діючих працівників (на основі емпіричних досліджень) у створених за останні роки різних соціальних інститутах, акцентована увага на *особливостях професійної діяльності соціального працівника*, що потребує побудови *концептуальної моделі професійної діяльності соціального працівника*, а також дозволяє виявити складові даної моделі.

5. З'ясовано, що організація цілеспрямованої роботи щодо *моделювання професійної діяльності соціального працівника* виявила необхідність введення мотиваційного компонента у структуру діяльності як процесуального компонента (мета – мотив – дія). Таке злиття соціальних, педагогічних і психологічних складових дозволяє стверджувати, що розгортання професійної діяльності і прояв мотивів фахівця у ній є єдиним процесом.

Представлені нами моделі (*модель діяльності та модель особистості соціального працівника*) дають право говорити про певні передумови, що забезпечують змістовий і якісний аспект підготовки студентів до соціальної роботи. Зокрема, був врахований той факт, що філософія освіти визначає місце освіти в структурі життєдіяльності суспільства і людини, а також включає цілі, ідеали, цінності освіти в контексті сучасності і реальної діяльності фахівця соціальної сфери.

Однією з умов ефективної взаємодії і педагогізації технологій соціальної роботи у ході формування професійної компетентності студентів є застосування логіки навчання: а) вивчення студентами технологій соціальної роботи; б) використання та їх трансформація у практичній діяльності; в) осмислення і внесення власних елементів щодо логіки розгортання дій; г) використання спільно створених соціально-педагогічних технологій у процесі вирішення соціальних проблем клієнтів. Її успішна реалізація в умовах вищої школи забезпечується спеціально створеним комфортним освітнім соціосередовищем.

6. У процесі дослідження виявлено, що ефективність діяльності соціального працівника залежить від рівня його готовності до виконання сукупності професійних дій. Тому необхідно було вирішувати питання щодо забезпечення освітою отримання більш повноцінного особистісного і соціально інтегрованого результату. Таким узагальненим результатом освіти (за І.Зимньою) виступило поняття "*компетенція /компетентність*".

Виходячи з багатоваріативності суті поняття, об'єктивно визначена оптимальна кількість блоків компетентностей: 1) компетентності, що стосуються самого соціального працівника як особистості, як суб'єкта життєдіяльності; 2) компетентності, що стосуються взаємодії людини з іншими людьми; 3) компетентності, що стосуються діяльності людини і проявляються в усіх її типах і формах. Це дозволило окреслити основні "актуальні" *складові компетентності*: професійна спрямованість; володіння знаннями й уміннями для досягнення мети (когнітивний компонент); дієвий компонент (усвідомлення професійної готовності); емоційний компонент (відображення ставлення до об'єкта).

Професійна компетентність трактується у дослідженні як інтегративне особистісно-діяльнісне новоутворення, яке є збалансованим поєднанням знань, умінь і сформованої професійної позиції, що дозволяє фахівцю самостійно і якісно виконувати завдання професійної діяльності і яке перебуває у відносинах діалектичної залежності з професійною спрямованістю особистості. Вона має *сім функцій професійної компетентності*: прикладна, адаптивна, інтегративна, орієнтаційна, оцінювальна, професійного розвитку, статусна, які, у свою чергу, дозволяють говорити про низку *професійних функцій соціального працівника*, що відображені нами у Державному галузевому стандарті спеціальності "Соціальна робота": діагностична, прогностична, організаційна, комунікативна, посередницька, попереджувально-профілактична, охоронно-захисна, допомоги і підтримки, медико-гігієнічні, аналітико-оцінювальна.

7. Розкриття суті компетентності дозволило визначити як групи професійних знань, необхідних соціальному працівникові (методологічні, теоретичні, методичні, технологічні), так і групи професійних умінь (діагностико-аналітичні, конструктивно-проективні, комунікативні, корекційно-розвивальні, організаційні). Це сприяло розробці моделі *професійної підготовки соціального працівника*, причому готовність розглядається як єдність двох взаємообумовлених і взаємопов'язаних складових: готовність особистості до діяльності і готовність до розвитку та саморозвитку (самовдосконалення, самокорекція, самоуправління), в яких має повністю відобразитися мотиваційно-ціннісна готовність, змістове забезпечення та операційний аспект (діялісно-поведінковий).

Доцільність реалізації моделі підготовки до професійної діяльності у майбутнього соціального працівника визначена з позицій ефективності даного процесу. Критеріями ефективності структурно-функціональної моделі є: *світоглядний, змістовий, операційний (діялісний)*. У своїй сукупності ці показники дали змогу визначити рівні готовності студентів до соціальної роботи: недостатній, первинний, професійно-кваліфікаційний, професійно-спеціалізований. Комплексом змістових компонентів готовності визначені: мотиваційно-ціннісний, особистісно-професійний, соціально-професійний, що загалом відображені в моделі підготовки студентів до соціальної роботи у вигляді трьох блоків: світоглядний, змістовий, операційний.

У послідовній реалізації *науково-методичної системи* щодо стандартизації підготовки соціальних працівників і науково-методичного забезпечення, обумовили перехід на предметно-модульне навчання, в якому закладена низка кваліфікаційних вимог до випускника ВНЗ: до особистісних якостей, до якостей діяльності, до особливостей соціальної взаємодії фахівця і клієнта, до комунікативної дії, а також спрямованість студента на професіоналізацію (шляхом оптації, професійної підготовки, професійної адаптації, професіоналізації навчання та професійної самореалізації).

8. З метою проведення експериментальної роботи розроблено і впроваджено в навчальний процес *організаційно-технологічне забезпечення*. При цьому розкриті поняття "технології соціальної роботи", які є відображенням соціальних, історичних, економічних і культурних цінностей та традицій суспільства, а також поняття "соціальна технологія", яка тлумачиться як соціальний алгоритм, як сукупність правил, що визначають послідовність дій, впорядковану сукупність форм, методів, способів соціального впливу і раціональної організації поетапної діяльності (з окремими цілями) з метою відбору ефективних шляхів вирішення проблем.

Вибір соціально-педагогічних технологій навчання обумовлений змістом і ціллю професійно-орієнтованої моделі. *Професійно-орієнтовані технології* передбачають розробку особистісного плану розвитку студента, формування навичок самопізнання, включення у тренінг розвитку комунікативності, створення комфортного соціосередовища, розвиток навичок швидкої орієнтації та адекватного реагування на проблемні ситуації, проектування творчого саморозвитку.

Інформаційно-рефлексивні технології сприяють посиленню ініціативності, налагодженню позитивної взаємодії, емоційному комфортному спілкуванню, корекції власних дій, здатності об'єктивно оцінювати ситуацію, моделювати діяльність на гуманістичних засадах. При цьому створюються соціально-педагогічні умови для актуалізації прагнень, мотивів до професійного розвитку. Активно використовувалися методи аналізу відеоматеріалів, моделювання кожним студентом особистісно професійного портрета, аналіз ролі фахівця при вирішенні ситуацій, розробка завдання-ситуації, проектування карти професійного зростання.

Впровадження *професійно-практичних технологій* дозволило включати студентів у практичну діяльність в реальній соціальній сфері. З цією метою розроблена структурно-функціональна модель практики на п'ять років навчання (для бакалаврів і магістрів), визначені основні елементи моделі практики, її структура, функції окремих видів практики. Для вирішення вище означеної програми нами розроблені завдання на кожний рік навчання відповідно до баз практики і категорій клієнтів, окреслені функціонал і цілі їх реалізації. При цьому зберігається принцип індивідуальності і варіативності у виборі студентами форм роботи та соціальних програм, тематики науково-пошукової діяльності. У процесі навчання створюються такі умови, щоб студент на різних етапах навчання виконував різні соціальні функції і рухався від спостереження,

аналізу й самоаналізу до діагностики, самостійного проектування, організації дій, корекції та оцінювання.

Використання *професійно-розвивальних технологій* у підготовці студентів передбачав розширення і закріплення в них діапазону знань, умінь і навичок роботи з різними категоріями клієнтів. Професійно-розвивальні технології базуються на ОКХ фахівця, моделі спеціаліста і моделі його професійної діяльності. При цьому виправдало себе включення студентів у факультативи, волонтерські групи, школу лідерів, школу "Вчимося спілкуватись", інтерактивний театр, школу рекламних технологій тощо.

9. В результаті формувального експерименту підтверджена гіпотеза щодо ефективності моделі підготовки студентів до соціальної роботи на основі виявлених показників готовності студентів до професійної діяльності за п'ятьма *критеріями*: 1) усвідомлення суті напрямів і форм соціальної роботи; 2) розуміння змісту соціальної роботи і функцій соціального працівника; 3) об'єктивно-суб'єктивна позиція студента стосовно соціальної роботи; 4) міра виконання професійних функцій соціального працівника; 5) володіння технологіями і методиками соціальної роботи з різними категоріями клієнтів.

На підставі якісного аналізу отриманих даних (спостереження, інтерв'ювання), формувального (анкетування, оцінка експертів, самоаналіз, порівняння) та партнерського дослідження (участь у прикладному дослідженні партнерів-практиків), а також на основі узагальнення результатів всієї діяльності отримані показники, що засвідчують тенденцію до позитивної динаміки готовності студентів до соціальної роботи. Ефективність розробленої моделі і запропонованих технологій підтверджується позитивною динамікою якісної підготовки студентів, проявом якої є те, що біля 97% підтвердила прогнозований результат за тими показниками, що закладені у зміст трьох рівнів готовності.

10. Дослідно-експериментальна робота педагогічних університетів у плані впровадження цілісної концепції професійної підготовки студентів до соціальної роботи і структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх соціальних працівників підтвердила їхню ефективність і доцільність застосування в освітній практиці.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено науково-методичне забезпечення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників і впроваджено у практику вищих навчальних закладів на основі авторського навчально-методичного комплексу, що охоплює: розроблений у співавторстві Державний галузевий стандарт спеціальності "Соціальна робота", навчальні програми: "Історія соціальної роботи", "Теорія соціальної роботи", "Соціальна робота у сфері зайнятості населення», "Документознавство"; посібники: „Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки”, „Формування здорового способу життя молоді”, „Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями”, „Професійне становлення соціального працівника” тощо; тексти лекцій, рекомендації, матеріали модульного контролю, творчі завдання, контрольні запитання окремих навчальних дисциплін відповідно до навчальних планів рівня "бакалавр", "магістр", методичні рекомендації для

викладачів та студентів ВНЗ: "Організація практики студентів зі спеціальності "Соціальна робота", "Написання та оформлення курсових (дипломних, магістерських) робіт" для студентів тощо.

Здійснене дослідження дозволяє сформулювати низку пропозицій: визнати соціальну роботу як самостійну галузь науки, оскільки соціальна робота має сьогодні свій предмет, об'єкт і методи дослідження; розробити стандартизовану систему спеціалізацій, необхідних у практиці для соціального працівника; створити банк даних інноваційних технологій навчання і практичної діяльності, які розроблені за рубежом і в Україні, орієнтуючи навчальні плани і навчальний процес у вищій школі на розширення простору та часу для лабораторних занять і різних видів професійно-орієнтованої практики.

Наукове дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти і засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими перспективними напрямками: розробка і погодження системи дій вищих навчальних закладів і потреб держави соціальних інститутів у кадрах для нової сфери діяльності; організація просвітницької діяльності у соціальній сфері; розробка технологій соціального захисту людини на державному і регіональному рівнях; теоретико-методичне забезпечення професіоналізації навчального процесу у вищій школі; вивчення особливостей статусу соціального працівника і його роль у соціальному середовищі; розробка критеріїв соціальної роботи як специфічної діяльності; розробка і наукове обґрунтування моделі управління соціальними інститутами; дослідження специфіки підготовки соціальних працівників для сільського мікросередовища; визначення змісту інваріантного і варіативного компонентів професійної освіти соціальних працівників тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Карпенко О.Г. Проблема духовного розвитку дітей у контексті нової соціокультурної реальності / Духовні потреби дітей України. Монографія. / [за заг. ред. Ж.В.Петрочко]. – К.: Видавничий дім "Калита", 2005.– 108 с. (авт.: С. 9–18).
2. Карпенко О.Г. Соціально-педагогічна підтримка дітей в історичному контексті: Монографія. / О.Г.Карпенко, Т.В. Янченко – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006. – 159 с. (авт.: С. 10–39, 123–143).
3. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти. Монографія. / Олена Георгіївна Карпенко / [за ред. С.Я.Харченко]. – Дрогобич: Коло, 2007. – 374 с.

Підручники та навчально-методичні посібники

4. Карпенко О.Г. Волонтерство в системі формування здорового способу життя молоді / Технологізація волонтерської роботи в сучасних умовах / [за ред.

- проф. А.Й.Капської]. – К., 2001. – 140 с. (авт.: С. 68–81).
5. Карпенко О.Г. Комунікативна професійна компетентність як умова взаємодії соціального працівника з клієнтом: навчально-методичний посібник / [А.Й.Капська, Л.В.Долинська, О.Г.Карпенко, В.С.Филипчук]. – К.: ДЦССМ, 2003. – 87 с. (авт.: С. 4–13) *(Рекомендовано Міністерством освіти і науки України)*.
 6. Карпенко О.Г. Причини появи соціального явища "діти вулиці" / Організація і технології соціальної роботи з дітьми вулиці / [за заг. ред. А.Й.Капської]. – К.: Інтернаціональний Союз. Ліга соціальних працівників України, 2003. – 260 с. (авт.: С. 54–62).
 7. Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю з функціональними обмеженнями. Навчально-методичний посібник для соціальних працівників і соціальних педагогів / [за ред. А.Й.Капської]. – К.: ДЦССМ, 2003. – 168 с. (авт.: С. 6–13) *(Рекомендовано Міністерством освіти і науки України)*.
 8. Карпенко О.Г. Типова технологія соціальної роботи з клієнтами / Технологія роботи з різними категоріями клієнтів центрів соціальних служб для молоді: методичний посібник / [С.В.Толстоухова, О.О.Яременко, О.В.Вакулєнко та ін.]. – К.: ДЦССМ, Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003. – 88 с. (авт.: С. 5–17).
 9. Карпенко О.Г. Технології робіт із дітьми в дитячих оздоровчих закладах / Організація відпочинку та оздоровлення дітей: концепції, технології, досвід / [О.В.Биковська, В.М.Горбинко, Ж.В.Петрочко та ін.]. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 208 с. (авт.: С. 39–46).
 10. Соціальна робота: технологічний аспект / [за ред. проф. А.Й.Капської]. – К.: ДЦССМ, 2004. – 364 с. (авт.: 36 с.: р.1, гл.1, §2, гл.3, §1, р.2, гл.2, §3,4, р.3., гл. 4, §4, гл. 5, §2,3.) *(Рекомендовано Міністерством освіти і науки України)*.
 11. Карпенко О.Г. Професійне становлення соціального працівника: [навчально-методичний посібник] / Олена Георгіївна Карпенко. – К.: ДЦССМ, 2004. – 164 с. *(Рекомендовано Міністерством освіти і науки України)*
 12. Створення і діяльність кризових центрів для бездоглядних і безпритульних дітей / [за ред. проф. А.Й.Капської]. – К.: Видавничий дім "Калита", 2005.– 104 с. (авт.: С. 7–16).
 13. Формування здорового способу життя: активна участь молоді / [за заг. ред. О.О.Яременка]. – К.: Укр. ін-т соціал. досліджень, 2005. – Кн. 10. – 88 с. (авт.: С. 8–24).
 14. Формування здорового способу життя молоді: навчально-методичний посібник для працівників соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. / [за ред. О.О.Яременко, О.Г.Карпенко]. – К.: Укр. ін-т соціал. досліджень, 2005. – Кн. 13. – 116 с.
 15. Соціальна педагогіка: підручник / [за ред. Капської А.Й.] – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с. (авт. 91 с.: р.2 – §1,2; р.4; – § 5,6; р.6 – §4,5; р.7 – §4.) *(Рекомендовано Міністерством освіти і науки України)*.

16. Соціальна робота: навчально-методичний комплекс для спеціальності «Соціальна робота» рівня «бакалавр» / [за ред. В.П.Андрущенко, О.Г.Карпенко, С.В.Толстоухової]. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2006.– 400 с.
17. Карпенко О.Г. Соціальний працівник: деякі аспекти професійної підготовки: [навчально-методичний посібник] / Олена Георгіївна Карпенко. – К.: ДІРСМ, 2007. – 144 с.

Статті у наукових фахових виданнях

18. Карпенко О.Г. Педагогічні та психологічні проблеми діагностики знань студентів у вищих закладах освіти / О.Г. Карпенко // Соціалізація особистості: зб. наукових праць / [за загальною редакцією А.Й.Капської]. – 2000. – Вип. I. – С.186-192.
19. Карпенко О.Г. Освітній шлях й освітнє середовище у життєдіяльності людини / О.Г. Карпенко // Соціалізація особистості: зб. наукових праць / [за заг. ред. А.Й.Капської]. – 2003. – Вип. XXI. – С.19-28.
20. Карпенко О.Г. Практичне навчання соціального працівника як компонент його професійного становлення / О.Г. Карпенко // Наука і сучасність: зб. наукових праць НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2003. – Том XLI. – С.102-111.
21. Карпенко О.Г. Робота центрів соціально-педагогічної реабілітації та спеціалізованих служб з дітьми, які мають функціональна обмеження / О.Г. Карпенко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – № 4. – С.150-161.
22. Карпенко О.Г. Роль соціального працівника в питаннях діагностики і корекції підліткового наркотизму / О.Г. Карпенко // Наукові записки. – 2003. – № 41. – С.67-90.
23. Карпенко О.Г. Вплив сучасної соціальної парадигми на загальний стан молоді в суспільстві / О.Г. Карпенко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2004. – Вип. 1. – С.36-41.
24. Карпенко О.Г. Методи професійної підготовки соціального працівника в умовах педагогічної освіти / О.Г. Карпенко // Науковий вісник УжНУ: Серія „Педагогіка. Соціальна робота”. – 2004. – №7. – С.83-87.
25. Карпенко О.Г. Мотивація в структурі діяльності соціального працівника / О.Г. Карпенко // Вісник житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2004. – Вип. 17. – С.36-39.
26. Карпенко О.Г. Проблеми і перспективи підготовки соціального працівника у вищому навчальному закладі / О.Г. Карпенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №11 Соціологія. Соціальна педагогіка. Управління : зб. наукових праць. – 2004. – №1 (23). – С. 70-91.
27. Карпенко О.Г. Роль педагогічних можливостей у процесі громадянського становлення студентів / О.Г. Карпенко // Соціалізація особистості: зб. наукових праць / [за заг. ред. А. Й. Капської]. – 2004. – Вип. XXII. – С.21-33.
28. Карпенко О.Г. Роль педагогічного впливу у процесі соціального становлення студентів / О.Г. Карпенко // Соціалізація особистості: зб. наукових праць / [за заг. ред. А.Й.Капської]. – 2004. – Вип. XXIII. – С.128-139.

29. Карпенко О. Г. Сім'я як суб'єкт і об'єкт діяльності соціального працівника / О.Г. Карпенко // Проблеми педагогічних технологій. – 2004. – № 1(26). – С.176–183.
30. Карпенко О. Г. Теоретична модель діяльності й особистості соціального працівника / О.Г. Карпенко // Вісник: зб. наукових статей Київського міжнародного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2004. – Випуск 5. – С.82–91.
31. Карпенко О. Г. Деякі аспекти активізації процесу професійної підготовки соціальних працівників / О.Г. Карпенко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика: [науково-методичний журнал]. – № 4 (12). – 2005. – С. 29–37.
32. Карпенко О. Г. Деякі аспекти соціальної роботи щодо профілактики наркотичної залежності серед молоді / О.Г. Карпенко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка. Серія: психологічні науки: зб. наукових праць у 3-х т. – Т.2. – 2005. – № 31. – С.8-13.
33. Карпенко О. Г. Об'єкт, предмет та методи соціальної роботи: системний підхід / О. Г. Карпенко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наукових праць. – 2005. – Вип. 3. – С.99–107.
34. Карпенко О. Г. Підвищення рівня професійної підготовки студентів до соціальної роботи: соціально-педагогічний аспект / О.Г. Карпенко // Соціалізація особистості: збірник наукових праць / [за заг. ред. проф. А.Й.Капської]. – 2005. – Том XXX. – С. 35–46.
35. Карпенко О. Г. Професійна діяльність соціального працівника як творчий процес / О. Г. Карпенко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: науково-методичний журнал. – 2005. – Випуск 2. – С.172-178.
36. Карпенко О.Г. Професійно-статусна характеристика соціального працівника / О.Г. Карпенко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – №2. – С.54–60.
37. Карпенко О.Г. Соціальний працівник як суб'єкт соціальної роботи / О.Г. Карпенко // Наука і сучасність: зб. наукових праць НПУ ім. М.П.Драгоманова. – 2005. – Том 47. – С.114-122.
38. Карпенко О. Г. Сформованість професійно-значущих якостей, практичних умінь як умова успішної діяльності майбутніх соціальних працівників / О.Г. Карпенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2005. – №2. – С.139-143.
39. Карпенко О. Г. Використання розвивальних технологій у позанавчальній діяльності студентів як ефективна умова готовності до соціальної роботи / О.Г. Карпенко // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. – 2006. – Випуск 89. – С.60–66.
40. Карпенко О. Г. Проблеми професіоналізму в системі підготовки студентів до соціальної роботи / О. Г. Карпенко // Наукові записки Тернопільського

- національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – №1. – С. 13–16.
41. Карпенко О. Г. Складові професійної компетентності соціального працівника / О.Г. Карпенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наукових праць. – 2006. – Вип. 37. – С. 114–120.
42. Карпенко О. Г. Теоретико-методологічні підходи підготовки студентів у вищих навчальних закладах до соціальної роботи / О.Г. Карпенко // Імідж сучасного педагога: орієнтири соціального педагога. – 2006. – №7. – С.7–10.
43. Карпенко О. Г. Теоретико-методологічні підходи професійної готовності фахівців до соціальної роботи / О. Г. Карпенко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наукових праць. – 2006. – Випуск 4. – С.47–55.
44. Карпенко О. Г. Роль професійно-орієнтованих технологій у процесі теоретичної підготовки майбутніх соціальних працівників / О.Г. Карпенко // Молодь і ринок. Серія: Педагогіка. Суспільні науки. Менеджмент. Маркетинг. Економіка. – №8. – 2006. – С.146–148.
45. Карпенко О. Г. Використання інформаційно-рефлексивних технологій у процесі формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності / О. Г. Карпенко // Соціальна робота в країні: теорія і практика. – 2007. – №1. – С. 12–21.
46. Карпенко О. Г. Професійні функції соціального працівника як складова професійної компетентності / О. Г. Карпенко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наукових праць Уманського педагогічного університету імені П.Тичини. – 2007. – Вип. 20. – С. 26–33.
47. Карпенко О. Г. Цілісність соціальної роботи як професійної діяльності / О. Г. Карпенко // Вісник Черкаського університету. Серія педагогічні науки. – 2007. – Випуск 97. – С.125–130.

Статті у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій

48. Карпенко О. Г. Про окремі аспекти соціальної профілактики наркотичної залежності серед неповнолітніх: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Наукове видання [Підготовка соціальних працівників, соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді], (Черкаси, 30-31 жовтня 2003 р.) – Черкаси: ЧНУ, 2003. – С.115-118.
49. Карпенко О. Г. Характеристика суб'єктності соціального працівника у професійній діяльності: зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної наукової конференції до 170-річчя НПУ імені М.П.Драгоманова. 19 квітня 2005 р. [Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття] // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: – №2. – К.: НПУ, 2004. – С. 86–93.
50. Карпенко О. Г. Психолого-педагогічні механізми професійного становлення соціального працівника: зб. наукових праць за матеріалами Міжнародного

конгресу IV Слов'янські педагогічні читання 30 червня – 1 липня 2005 р. [Розвиток особистості в полікультурному просторі] // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Випуск 73. – Черкаси, 2005. – С.31-36.

51. Карпенко О. Г. Створення комфортного соціосередовища у вищій школі як умова професійної підготовки студентів: зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 19-21 жовтня 2005 р. [Формування духовно-моральних цінностей та професійного становлення молоді в сучасних соціокультурних умовах]. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Відкритого міжнародного університету розвитку людини „Україна”, 2005. – С.143-149.
52. Карпенко О. Г. Професійна підготовка соціального працівника в умовах неперервної освіти: зб. наукових трудов за матеріалами II Международной периодической научно-практической конференции 3–7 октября 2005 г. [Альянс наук: ученый – ученому]. – Т.2. – Днепропетровск: НАЦ "Ера", 2005. – С. 62-65.
53. Карпенко О. Г. Роль соціального працівника як суб'єкта у формуванні ЗСЖ: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [Формування здорового способу життя молоді: досвід та перспективи], (Київ, 28-31 жовтня 2005 р.). – К.: Укр. ін-т соціал. досліджень, 2005. – С.121–124.
54. Карпенко О. Г. Вивчення зарубіжного досвіду реалізації соціальних програм – один із шляхів формування професійних умінь студентів: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [Підготовка соціальних працівників до формування здорового способу життя дітей та молоді], (Черкаси, 23–24 лютого 2006 р.). – Черкаси: ЧНУ, 2006. – С.159–165.
55. Карпенко О. Г. Розвивальні технології у позанавчальній діяльності студентів як ефективна умова готовності до соціальної роботи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці], (Черкаси, 5–6 жовтня 2006 р.). – Черкаси: ЧНУ, 2006. – С.111–112.
56. Карпенко О. Г. Деякі аспекти практичної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах: зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції 17–18 квітня 2007 р. [Соціальна робота в Україні: вектор розвитку в третьому тисячолітті] // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наукових праць. – Випуск 5 (Ч. 1.) – К.: НПУ, 2007. – С. 225–230.
57. Карпенко О. Г. Цілісність соціальної роботи як професійної діяльності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції [Вища школа України: поступ у майбутнє], (Черкаси, 25–26 квітня 2007 р.). – Черкаси: ЧНУ імені Б.Хмельницького, 2007. – С. 36–38.

Навчально-методичні матеріали

58. Карпенко О. Г. Деякі аспекти профілактики тютюнопаління: [методичні рекомендації для шкільних психологів та класних керівників] / Капська А. Й.,

- Карпенко О. Г., Лук'янова Н. Л., Підлісна Н. Б. – К.: (ЧП "Європрінт"), 2001. – 56 с. (авт.: С. 32–35).
59. Карпенко О. Г. Організація практики студентів за спеціальністю 0402 „Соціальна робота”: [методичні рекомендації] / Олена Георгіївна Карпенко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 41 с.
60. Карпенко О. Г. Історія соціальної роботи // Навчально-методичний комплекс "Соціальна робота" рівня "бакалавр" / [за заг. ред. В.П. Андрущенко, О.Г. Карпенко, С.В. Толстоухової]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – С.12–19.
61. Карпенко О. Г. Теорія соціальної роботи // Навчально-методичний комплекс "Соціальна робота" рівня "бакалавр" / [за заг. ред. В.П. Андрущенко, О.Г. Карпенко, С.В. Толстоухової]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – С.19–28.
62. Карпенко О. Г. Соціальна робота у сфері зайнятості населення // Навчально-методичний комплекс "Соціальна робота" рівня "бакалавр" / [за заг. ред. В.П. Андрущенко, О.Г. Карпенко, С.В. Толстоухової]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – С.66–73.
63. Карпенко О. Г. Документознавство // Навчально-методичний комплекс "Соціальна робота" рівня "бакалавр" / [за заг. ред. В.П. Андрущенко, О.Г. Карпенко, С.В. Толстоухової]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – С.169–174.
64. Карпенко О. Г. Методичні рекомендації до написання та оформлення курсових (дипломних, магістерських) робіт для студентів спеціальності 0402 „Соціальна робота” / Олена Георгіївна Карпенко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. – 43 с.
65. Карпенко О. Г. Виготовлення, впровадження та оцінка ефективності засобів соціальної реклами для молоді в закладах освіти: [методичні рекомендації для викладачів, студентів та практиків соціальної сфери] / Карпенко О. Г., Стрелковська А. Л. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – 74 с. (авт. 35 с.)
66. Карпенко О. Г. Соціальна робота в Україні // Навчально-методичний комплекс "Соціальна педагогіка" рівня "магістр" / [за заг. ред. А. Й. Капської]. – Київ – Дрогобич: ДДПУ, 2007. – С. 51–67.

Публікації в інших виданнях

67. Державний галузевий стандарт спеціальності "Соціальна робота". – [Чинний від 2005-04-10.] / Наказ МОН України № 573. – 275 с. – (авт. 129 с.)
68. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2005 р. [Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: досвід реформування]. / Кер. авт. кол. Л. Леонтьєва, Л. Волинець, Н. Комарова. – К.: ДІРАМ, 2006. – 143 с. (авт. С. 48–53)
69. Карпенко О. Г. Сім'я і здоровий спосіб життя / Олена Георгіївна Карпенко // Психологія. – 2002. – № 21-24. – С.33-38.

АНОТАЦІЇ

Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2008.

У дисертаційному дослідженні означені особливості становлення та розвитку психолого-педагогічної і технологічної структури навчання студентів; розкрита суть психологічного забезпечення розвитку особистості та її підготовки в умовах вищої педагогічної школи, окреслена логіка технологізації навчання студентів.

Обґрунтовані теоретичні засади побудови концептуальної моделі професійної діяльності соціального працівника та розроблено модель професійної діяльності соціального працівника. Розроблена прогностична структурно-функціональна модель, в основі якої лежить ідея проблемно-модульної організації освіти соціального працівника; обґрунтовано і розроблені критерії і показники рівнів професійної готовності студентів до соціальної роботи.

Обґрунтовані зміст і структура організаційно-технологічного забезпечення, запропоновані методики ефективного навчання студентів та представлені результати констатувального і формувального експериментів на різних етапах підготовки студентів до професійної діяльності.

Ключові слова: суб'єкти та об'єкти соціальної сфери, професійна підготовка до соціальної роботи, професійна компетентність, науково-методичне забезпечення, організаційно-технологічне забезпечення, комфортне освітнє середовище, професійна підготовка соціального працівника.

Карпенко Е. Г. Профессиональная подготовка будущих социальных работников в условиях университетского образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2008.

Диссертация содержит результаты теоретических исследований профессиональной подготовки студентов педагогических университетов к социальной работе; обоснованы потребности развития социальной работы, поиски путей и эффективных условий подготовки будущего социального работника.

Решение вопроса профессиональной подготовки будущих социальных работников к профессиональной деятельности возможно при следующих условиях: социально-образовательного подхода, который предусматривает равноуровневое профессиональное образование специалистов для социальной сферы; культурно-цивилизационного подхода, который способствует воссозданию этнокультурной самоидентификации; системного подхода, в пределах которого раскрываются системные элементы; личностного подхода, который базируется на субъектном подходе к деятельности индивида; технологического подхода, требующего определенных изменений в социальном образовании; деятельного

подхода, который предусматривает развитие личности в тесной зависимости от видов деятельности; профессиограммного подхода, который предусматривает характеристики социального работника и субъектные стороны его труда; социально педагогического подхода, который позволяет говорить о мере и способе самореализации личности; технологического подхода, который предусматривает гибкое инструментальное управление учебным процессом.

Экспериментальное исследование позволило определить признаки социально психологической готовности студентов к профессиональной деятельности, а также уточнить содержание понятия "технологии социальной работы". На основе обнаруженных особенностей технологизации, спроектирована комфортная образовательная среда в высшей школе, которая предусматривает: усиление содержания и качества социально гуманитарной подготовки социального работника; создание технологической социально педагогической структуры; разработку образовательного стандарта; выбор студентами вариативных программ действий и индивидуальных заданий; обеспечение правового консультирования студентов; предоставление помощи студентам в ситуации конфликта с преподавателем; создание комфортных условий во внеаудиторной деятельности для личностного самоусовершенствования, саморазвития.

Выделены особенности становления и развития психолого-педагогической и технологической структуры учебы студентов; раскрыта суть психологического обеспечения развития личности и ее подготовки в условиях высшей педагогической школы, очерчена логика технологизации учебы студентов.

В процессе исследования разработана модель профессиональной деятельности социального работника, а также раскрыта суть мотивационного аспекта как составной успешной деятельности будущего специалиста социальной сферы. На основе сказанного разработана прогностическая структурно функциональная модель, в основе которой лежит идея проблемно модульной организации образования социального работника; разработаны и обоснованы критерии и показатели уровней профессиональной готовности студентов к социальной работе.

Определены и апробированы технологии учебы студентов в условиях высшего педагогического образования: профессионально-ориентированные, информационно-рефлексивные, профессионально практические и профессионально развивающие, которые позволяют информировать, адаптировать, ориентировать, развивать студентов так, что после определенного периода учебы они выходят на уровень осознания и профессионального выполнения функций, методов и технологий деятельности в социальной сфере, развивается умение самостоятельно моделировать конкретные формы социальной работы в зависимости от ее направления, категорий и потребностей их клиентов.

Взяв за основу условия профессиональной учебы и особенности практической деятельности студентов, осуществлено моделирование процесса подготовки студентов к социальной работе, в основе которого лежат научно-методическое и организационно-технологическое обеспечение. Обоснованы содержание и структура организационно-технологического обеспечения

профессиональной подготовки студентов к социальной работе, определены социально педагогические условия их эффективного воздействия, предложены методики эффективной учебы студентов и представлены результаты констатирующего и формирующего экспериментов на разных этапах подготовки студентов к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: субъекты и объекты социальной сферы, профессиональная подготовка к социальной работе, профессиональная компетентность, научно-методическое обеспечение, организационно-технологическое обеспечение, комфортная образовательная среда, профессиональная подготовка социального работника.

Karpenko O. The future social workers professional training in the university education environment. – The manuscript.

The Doctor of Pedagogy degree dissertation at the specialty 13.00.04. – Professional Education Theory and Methods. – National M.Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2008.

The dissertation deals with the peculiarities of the personal formation as well as the psychology-pedagogical and technological student's education development structure; the thesis also shows the main points of the psychological provision of the personality development and their training in the High Pedagogical School environment, moreover the student's education technologization has been outlined.

The author grounds theoretically the conditions of the social worker professional activity conceptual model and develops the model of the social worker professional activity. The prognostic structural-functional model has been designed, in the basement of which there is an idea of problem-module organization of the social worker education. The criteria and indices of the professional preparedness of the students to the social work have been stated and developed.

In the research the author shows some peculiar features and the structure of the organizational-technological support, proposes effective methods of student's education and represents the results of the experimental work in its different stages.

Keywords: subjects and object of the social sphere, professional training in the social work, professional competence, research-methodical provision., organizational-technological support, friendly educational environment, social workers professional training.

Підписано до друку 14.04.2008 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 213
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

